

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

БАЛАН АЛІНА АНТОНІВНА

Допускається до захисту:

завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин, кандидат
економічних наук, доцент

_____Марія ШКУРАТ
«_____» _____ 2026 р.

**Експортний потенціал аграрного сектору України на ринку європейського
союзу**

Спеціальність – 292 Міжнародні економічні відносини
Освітньо-професійна програма «Міжнародний бізнес. Бізнес-переклад»

Кваліфікаційна (бакалаврська) робота

Науковий керівник:

Вега Кулявець, доцент кафедри
міжнародних економічних відносин,
кандидат економічних наук, доцент

_____
підпис

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали / за шкалою ЄКТС / за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця – 2026

АНОТАЦІЯ

Балан А.А. Експортний потенціал аграрного сектора України на ринку Європейського Союзу. Спеціальність – 292 Міжнародні економічні відносини. Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2026.

У кваліфікаційній (бакалаврській) роботі досліджено теоретичні та прикладні аспекти формування та реалізації експортного потенціалу аграрного сектора України в умовах євроінтеграції та сучасних геополітичних викликів. Узагальнено наукові підходи до трактування сутності експортного потенціалу, визначено його внутрішні та зовнішні чинники, а також систематизовано методи оцінювання міжнародної конкурентоспроможності галузі. Особливу увагу приділено застосуванню OLI-парадигми для аналізу переваг вітчизняних агропідприємств на міжнародному ринку.

У роботі проаналізовано сучасні тенденції, обсяги та товарну структуру експорту сільськогосподарської продукції України до країн Європейського Союзу. Встановлено, що ЄС залишається стратегічним партнером для України, проте реалізація експортного потенціалу стикається з логістичними обмеженнями, високими вимогами до якості та сертифікації.

Ключові слова: експортний потенціал, аграрний сектор України, ринок ЄС, зона вільної торгівлі, міжнародна конкурентоспроможність, євроінтеграція, нішева продукція, зовнішньоекономічна діяльність.

78с., 9 табл., 2 рис., бібліограф.: 37 найм.

Balan A.A. Export potential of the agricultural sector of Ukraine in the European Union market. Specialty – 292 International Economic Relations. Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2026.

The bachelor's qualification paper examines the theoretical and applied aspects of the formation and realization of the export potential of Ukraine's agricultural sector under the conditions of European integration and current geopolitical challenges. Scientific approaches to the interpretation of the essence of export potential are generalized, its internal and external factors are determined, and methods for assessing the international competitiveness of the industry are systematized. Special attention is paid to the application of the OLI paradigm for analyzing the advantages of domestic agricultural enterprises in the international market.

The paper analyzes current trends, volumes, and the commodity structure of Ukraine's agricultural exports to the European Union. It is established that the EU remains a strategic partner for Ukraine, but the realization of export potential faces logistical constraints, high requirements for quality and certification.

Keywords: export potential, agricultural sector of Ukraine, EU market, Deep and Comprehensive Free Trade Area, international competitiveness, European integration, niche products, foreign economic activity.

78p., 9 tables, 2 fig., bibliography: 37 items.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ.....	6
1.1 Сутність та складові експортного потенціалу аграрного сектору в умовах глобалізації	6
1.2 Нормативно-правове регулювання аграрного експорту в межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.....	11
1.3 Методологічні підходи до оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на міжнародних ринках	15
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ДИНАМІКИ ЕКСПОРТУ УКРАЇНСЬКОЇ АГРОПРОДУКЦІЇ ДО ЄС	18
2.1 Тенденції та структура експорту продукції АПК України на ринок Європейського Союзу	18
2.2 Оцінка впливу тарифних квот та нетарифних бар'єрів на обсяги торговельних операцій.....	32
2.3 Порівняльний аналіз конкурентних позицій ключових груп товарів (зернові, олійні, нішеві культури)	43
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗШИРЕННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ.....	59
3.1 Шляхи підвищення якості та сертифікації української агропродукції відповідно до стандартів Green Deal	59
3.2. Диверсифікація експортних потоків: перехід від сировинної моделі до продукції з високою доданою вартістю	61
3.3 Моделювання сценаріїв розвитку аграрного експорту в умовах повоєнного відновлення та набуття членства в ЄС.....	68
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75

ВСТУП

Актуальність дослідження. Аграрний сектор традиційно є стратегічно важливою галуззю економіки України, що забезпечує значну частку валютних надходжень та зміцнює позиції держави на світовій арені. В умовах сучасних геополітичних викликів та повномасштабної агресії, питання диверсифікації ринків збуту та ефективної реалізації експортного потенціалу набуває критичного значення. Світовий ринок продовольства зазнає трансформацій, де Україна виступає одним із ключових гарантів глобальної продовольчої безпеки.

Європейський Союз залишається пріоритетним торговельним партнером України, а поглиблення інтеграції в межах зони вільної торгівлі відкриває нові перспективи для вітчизняних агровиробників. Дослідження механізмів адаптації українського експорту до високих стандартів ЄС, подолання логістичних бар'єрів та пошук шляхів підвищення конкурентоспроможності продукції (зокрема нішевих культур, таких як волоський горіх) є надзвичайно актуальним для сталого економічного розвитку та успішного завершення євроінтеграційних процесів.

Проблемами формування та розвитку експортного потенціалу аграрної галузі, а також аспектами торговельних відносин. З огляду на динамічність світових ринків та зміну регуляторної бази ЄС, на сьогодні зберігається потреба в аналізі актуальних тенденцій 2024–2025 років та обґрунтуванні стратегій для українських експортерів.

Метою бакалаврської роботи є оцінювання поточного стану експортного потенціалу аграрного сектору України, аналіз особливостей його реалізації на ринку Європейського Союзу та обґрунтування перспективних напрямів розширення присутності вітчизняної агропродукції в ЄС.

Завданнями бакалаврської роботи є:

- розкрити теоретичні засади оцінки експортного потенціалу галузі в системі міжнародних економічних відносин;

- дослідити нормативно-правове регулювання та технічні вимоги до агропродукції на ринку Європейського Союзу;
- проаналізувати динаміку та товарну структуру експорту сільськогосподарської продукції України до країн ЄС;
- застосувати аналітичні підходи (зокрема OLI-парадигму) для оцінки міжнародної конкурентоспроможності сектору;
- оцінити вплив євроінтеграційних процесів на розвиток українського агробізнесу;
- виявити основні проблеми та бар'єри (логістичні, сертифікаційні, тарифні), що стримують зростання експорту;
- запропонувати стратегічні напрями підвищення ефективності експортної діяльності, включаючи розвиток нішевого виробництва.

Об'єктом дослідження є процеси формування та реалізації експортного потенціалу підприємств аграрного сектору України на міжнародному ринку.

Предмет дослідження виступають теоретико-методичні підходи та практичні інструменти розширення експорту української агропродукції до країн Європейського Союзу.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано методи системного аналізу, статистичний аналіз (для вивчення динаміки торгівлі), метод порівняльного аналізу, графічний метод для візуалізації даних, а також метод теоретичного узагальнення.

Структура роботи. Кваліфікаційна бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

1.1 Сутність та складові експортного потенціалу аграрного сектору в умовах глобалізації

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується поглибленням процесів глобалізації, що висуває якісно нові вимоги до функціонування національних господарських систем. Для України, де аграрний сектор традиційно виступає одним із ключових локомотивів економічного зростання, питання формування та реалізації експортного потенціалу набуває стратегічного значення. Розуміння сутності цієї категорії вимагає глибокого теоретичного аналізу, що охоплює не лише ресурсні можливості, а й складну систему інституційних, інноваційних та маркетингових взаємозв'язків, які визначають конкурентоспроможність вітчизняної продукції на світових ринках.

У науковому дискурсі категорія «експортний потенціал» розглядається як багатогранне явище, що синтезує в собі різні аспекти економічної діяльності. В економічному контексті потенціал відображає сукупність наявних ресурсів та можливостей держави, які можуть бути мобілізовані для досягнення стратегічних цілей суспільного розвитку.

Українська економічна думка пропонує багато поглядів на природу експортного потенціалу. Наприклад, дослідниця Т. М. Мельник розглядає експорт як чинник, що впливає на економічне зростання країни та її інтеграцію у світову систему господарювання. За таких умов експорт трансформується із простого акту продажу товарів за кордон у системну категорію потенціалу. Більш радикальні підходи, як у працях М. Соловйова, вказують на те, що для вітчизняних підприємств вихід на зовнішні ринки, особливо Європейського Союзу, є безальтернативним шляхом розвитку в умовах відкритості економіки.

З наукової точки зору, експортний потенціал аграрного сектору слід розуміти як здатність аграрних корпорацій, агротрейдерів, держави та інших агентів ринку формувати, реалізовувати та відтворювати конкурентні переваги

на світовому ринку стосовно експорту аграрної сировини та продукції з доданою вартістю. Це визначення підкреслює динамічний характер категорії: потенціал - це не лише наявність зерна в елеваторах, а спроможність системи постійно генерувати продукт, затребуваний глобальним споживачем.

Таблиця 1.1 – Складові експортного потенціалу аграрного сектору в умовах глобалізації

Складова потенціалу	Сутність та основні елементи	Роль та значення для аграрного експорту України
Ресурсна	Природно-кліматичні умови, земельні ресурси, трудовий потенціал та фінансові активи.	Є базисом аграрної діяльності. Забезпечує унікальну конкурентну перевагу завдяки високій родючості ґрунтів.
Виробнича	Технічна оснащеність, стан основних засобів, технологічні процеси.	Визначає безпосередню здатність конкурувати з іноземними аналогами. Головний вектор розвитку - перехід від експорту сировини до продукції з глибоким ступенем переробки.
Інфраструктурна	Мережа елеваторів, складів, транспортних шляхів, портів та інформаційних систем.	Забезпечує фізичний рух товарів. Розвиток альтернативних маршрутів та інформбаз є критичним для оперативного реагування на зміни кон'юнктури
Інноваційна	Технології точного землеробства, цифровізація управління, новітні засоби захисту рослин та біотехнології.	Визначає майбутню конкурентоспроможність та забезпечує сувору відповідність міжнародним стандартам якості та безпеки.
Маркетингова	Дослідження кон'юнктури ринків, розбудова каналів збуту, управління відносинами з контрагентами.	Відповідає за просування продукції, пошук ніш (наприклад, Halal) та формування бренду країни як надійного постачальника продовольства.
Інституційна	Система формальних (закони) та неформальних (традиції) правил, прозорість сертифікації, податкове законодавство.	Забезпечує низькі трансакційні витрати, підтримку експортерів та адаптацію до законодавства ЄС.

Джерело: сформовано на основі даних [2]

Законодавче регулювання в Україні, зокрема Закон «Про зовнішньоекономічну діяльність», визначає експорт як продаж товарів іноземним суб'єктам господарювання з вивезенням через митний кордон або без

нього. Проте в науковому розумінні експортний потенціал є набагато ширшим за фактичний експорт. Експорт - це реалізована частина потенціалу, тоді як сам потенціал включає ще й невикористані можливості, резерви модернізації та адаптивну здатність до змін кон'юнктури.

Експортний потенціал аграрного сектору є синтетичною категорією, що складається з багатьох взаємопов'язаних елементів. Кожен із них відіграє критичну роль у забезпеченні здатності країни постачати продукцію на міжнародні ринки. Дослідники класифікують ці складові за функціональним призначенням, виділяючи ресурсну, виробничу, інфраструктурну, інноваційну, маркетингову та інституційну підсистеми.

Ресурсна складова є базисом, на якому ґрунтується вся аграрна діяльність. Вона включає природно-кліматичні умови, земельні ресурси, трудовий потенціал та фінансові активи. Для України земельний ресурс є унікальною конкурентною перевагою завдяки високій родючості ґрунтів. Проте в умовах глобалізації цінність ресурсу визначається не лише його наявністю, а й ефективністю використання [2].

Трудовий ресурс в аграрному секторі також зазнає трансформацій. З одного боку, Україна має високий рівень людського капіталу (24 місце у світі за відповідним індексом), що дозволяє швидко освоювати нові технології. З іншого боку, міграційні процеси та демографічні виклики створюють ризики для сталого функціонування сектору. Фінансовий ресурс виступає «паливом» для всієї системи, оскільки рівень капіталовкладень безпосередньо корелює з потужністю експортних можливостей.

Ця складова відображає безпосередню спроможність підприємств виробити продукцію, здатну конкурувати з іноземними аналогами. Вона включає технічну оснащеність, стан основних засобів та технологічні процеси. В умовах глобалізації виробничий потенціал аграрного сектору дедалі більше залежить від інтеграції в глобальні ланцюги доданої вартості.

Перехід від експорту сировини до експорту продукції з глибоким ступенем переробки є головним вектором розвитку виробничої складової. Це дозволяє не

лише збільшувати валютні надходження, а й стабілізувати економіку в періоди низьких світових цін на зернові. Виробнича потужність сектору у 2023 році продемонструвала високу адаптивність: попри воєнний стан, частка аграрної продукції в експортній виручці досягла майже 60%.

Експортний потенціал неможливо реалізувати без розвиненої інфраструктури. Це складна мережа елеваторів, складів, транспортних шляхів, портів та інформаційних систем. Для України логістичний фактор став критичним після початку широкомасштабної агресії та блокування морських портів.

Розвиток альтернативних логістичних маршрутів (залізничних переходів на західних кордонах, річкових портів Дунаю) та реалізація «зернових ініціатив» стали виявом життєздатності інфраструктурної складової. Інфраструктура також включає інформаційну базу, яка дозволяє суб'єктам ЗЕД оперативно реагувати на зміни світових цін та вимог іноземних регуляторів [1].

Інноваційна складова визначає майбутню конкурентоспроможність сектору. Вона охоплює впровадження технологій точного землеробства, цифровізацію управління, використання новітніх засобів захисту рослин та біотехнологій. Глобалізація виступає потужним стимулом для інновацій, оскільки відкритість ринків дозволяє запозичувати найкращі світові практики, але водночас вимагає суворої відповідності міжнародним стандартам якості та безпеки.

Маркетингова складова відповідає за просування продукції та формування бренду країни як надійного постачальника продовольства. Вона включає дослідження кон'юнктури ринків, розбудову каналів збуту та управління відносинами з іноземними контрагентами. Особливо перспективним є розвиток маркетингових зв'язків із країнами Перської затоки, що потребує специфічних компетенцій у сфері сертифікації Halal та вивчення особливостей споживчого попиту в цьому регіоні.

Формування експортного потенціалу не відбувається стихійно; воно значною мірою залежить від якості інституційного середовища. Інституційні

основи аграрного ринку в Україні почали активно розбудовуватися лише з 2000-х років, коли прийшло усвідомлення необхідності системного державного регулювання.

Згідно з інституційною теорією, ринок є ефективним тоді, коли система формальних (закони) та неформальних (традиції) інститутів забезпечує низькі трансакційні витрати. В аграрному секторі це означає прозорість процедур сертифікації, стабільність податкового законодавства та наявність механізмів підтримки експортерів.

Державне регулювання виступає як зовнішній фактор впливу на експортний потенціал. Воно включає:

1. Укладання міжнародних угод про зони вільної торгівлі, що спрощує доступ товарів на зарубіжні ринки та розширює географію поставок.
2. Адаптацію вітчизняного законодавства до вимог ЄС, що є критичним для конкуренції на європейському ринку.
3. Забезпечення фінансово-інституційної підтримки через пільгове кредитування, страхування ризиків та інвестиційні стимули.

Адаптивна ефективність, за визначенням Д. Норта, є здатністю інститутів стимулювати інновації та навчання для підтримки ефективності ринку в часі. В аграрному секторі це означає спроможність виробників швидко переорієнтовувати виробництво на нові культури або ринки у відповідь на глобальні шоки. Наприклад, зростання попиту на органічну продукцію в ЄС відкрило нову нішу для українських експортерів, що вимагало швидкої зміни технологій та підходів до маркетингу [3].

Розуміння експортного потенціалу еволюціонувало від класичних теорій міжнародної торгівлі до сучасних концепцій стійкого розвитку. Класичні підходи (Д. Рікардо, Хекшер-Олін) базувалися на ідеї порівняльних переваг, де головним фактором виступала наявність ресурсів землі, праці, капіталу.

Сучасні парадигми (теорія конкурентних переваг М. Портера, теорія глобальних ланцюгів вартості) наголошують на тому, що переваги не лише даються природою, а й створюються цілеспрямовано через інновації, освіту та

якість інститутів. Для аграрного сектору це означає перехід від «факторної» економіки (експорт зерна) до «інноваційної» (експорт технологій переробки, брендovаних продуктів харчування).

Повоєнне відновлення України потребує синтезу цих теорій. З одного боку, необхідно максимально ефективно використовувати природні ресурси. З іншого - створювати інституційні та інноваційні умови для інтеграції в нову глобальну економічну систему, орієнтовану на безпеку та стійкість.

1.2 Нормативно-правове регулювання аграрного експорту в межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС

Фундаментальним актом, що визначає правовий режим експортних операцій в Україні, залишається Закон «Про зовнішньоекономічну діяльність». Відповідно до статті 1 цього Закону, експорт товарів трактується як продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарювання з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон. У контексті аграрного сектору це визначення охоплює не лише фізичне переміщення зернових чи продуктів тваринництва, а й складні юридичні схеми реекспорту, що регулюються Митним кодексом України.

Регулювання ЗЕД в Україні здійснюється через систему державних органів, де ключову роль відіграють Міністерство аграрної політики та продовольства, Міністерство економіки та Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба). Важливим елементом правозастосовчої практики є використання механізму «єдиного вікна», який відповідно до статті 16 Закону «Про ЗЕД» забезпечує цифрову взаємодію між експортером та митними органами при отриманні ліцензій на експорт певних видів агропродукції.

Таблиця 1.2 – Ключові нормативні акти базового рівня у сфері регулювання аграрного експорту України

Назва акта	Сфера регулювання в аграрному експорті
Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»	Визначення режимів експорту, ліцензування та квотування.
Митний кодекс України	Процедури митного оформлення, використання «єдиного вікна».
Закон № 2042-VIII «Про державний контроль...»	Санітарний та фітосанітарний контроль (SPS).
Закон № 2639-VIII «Про інформацію для споживачів...»	Маркування та відповідність стандартам ЄС 1169/2011.

Джерело: сформовано на основі даних [2]

У 2025 році спостерігається посилення ролі координаційних угод між суб'єктами ЗЕД, що дозволяє бізнесу самостійно регулювати певні аспекти торговельної діяльності на підставі статті 7 Закону «Про ЗЕД». Це особливо актуально для формування великих партій зернових та олійних культур, що потребують спільної логістики та сертифікації для виходу на ринки ЄС.

Станом на березень 2026 року Україна досягла значного прогресу в імplementації Угоди про асоціацію. Загальний показник виконання зобов'язань зріс з 81% у 2024 році до 84% у 2025 році. Аграрний сектор залишається одним із лідерів реформ, продемонструвавши приріст у 5% за останній рік, що дозволило довести загальний прогрес у цій галузі до 79%.

Аналіз прогресу за основними виконавцями у 2025 році свідчить про системну роботу державних інституцій. Кабінет Міністрів України виконав 81% запланованих заходів, Верховна Рада - 74%, а інші органи державної влади - 68%. Важливо підкреслити, що в суміжних з агросектором сферах, таких як митні питання, прогрес досяг вражаючих 96%, що безпосередньо полегшує експортні процедури завдяки спрощенню транзиту та визнанню статусів авторизованих економічних операторів [5].

Одним із ключових інструментів інтеграції стало впровадження Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (DCFTA). Прогрес у цій сфері оцінюється Європейською Комісією як «good progress» (4 бали з 5 можливих) у звіті по пакету розширення ЄС 2025 року. Важливим досягненням стало

функціонування Державного аграрного реєстру (ДАР), який у 2025 році перейшов до фази повного управління національним урядом, забезпечуючи прозорий облік виробників та їхню відповідність вимогам ЄС.

Правовий режим торгівлі у 2025 році зазнав концептуальних змін. 5 червня 2025 року завершився період дії надзвичайних автономних торговельних заходів (АТМ), які забезпечували повний безмитний доступ без кількісних обмежень. На зміну їм прийшло Рішення №3/2025, яке встановлює перехідні умови до червня 2026 року. Тарифні квоти та механізм «екстреного гальма» Нова система регулювання поєднує лібералізацію для більшості товарів із запровадженням захисних механізмів для «чутливої» продукції. Для пшениці, цукру, меду, м'яса птиці, яєць, вівса та кукурудзи запроваджено автоматичне «екстрене гальмо». Цей механізм зобов'язує Європейську Комісію повторно вводити мита, якщо обсяги імпорту перевищать середнє арифметичне показників за другу половину 2021 року та весь 2022–2023 роки.

Запровадження нових тарифних квот, згідно з дослідженнями німецької економічної команди, призведе до скорочення експорту агропродукції до ЄС на суму близько \$1,144 млрд щорічно порівняно з періодом дії АТМ. Найбільших втрат зазнає сектор пшениці - падіння на 894 млн дол. США. Однак лібералізація для інших товарів (мед, ячмінна крупа) може компенсувати частину втрат, забезпечуючи розширення безмитного експорту на 630 млн дол. США.

Експорт у межах цих квот здійснюється на підставі сертифікатів EUR.1, що видаються митними органами України. При цьому адміністративний розподіл квот за принципом «перший прийшов перший обслужений» вимагає від експортерів високої операційної швидкості та чіткої реєстрації контрактів у Державному аграрному реєстрі.

Вимоги до безпечності харчових продуктів є найбільш жорсткою частиною регулювання аграрного експорту. Базовим актом у цій сфері є Закон України № 2042-VIII «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин». Цей закон повністю адаптований до Регламентів ЄС,

зокрема 854/2004 та 2017/625, і визначає процедури перевірки відповідності української продукції стандартам Євросоюзу [7].

Державний контроль, що здійснюється Держпродспоживслужбою, базується на принципах аналізу ризиків. Відповідно до статті 18 Закону 2042-VIII, основними формами контролю є інспектування та аудит. Аудит спрямований на перевірку постійно діючих процедур, заснованих на принципах НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Points), що є обов'язковим для всіх експортерів до ЄС.

Фізична перевірка: включає огляд тварин або продуктів, перевірку пакування, маркування та температурного режиму.

Лабораторні дослідження: здійснюються виключно в акредитованих лабораторіях за стандартом ISO/IEC 17025. Закон передбачає право оператора ринку на арбітражне лабораторне дослідження у разі незгоди з первинними результатами.

Документальна перевірка: аналіз супровідних ветеринарних та фітосанітарних документів.

Особлива увага приділяється контролю побічних продуктів тваринного походження та неперероблених продуктів. Наприклад, стаття 40-6 Закону регулює контроль за розробленням та введенням в дію процедур у критичних точках для продуктів нетваринного походження, що ввозяться або вивозяться з митної території.

1 листопада 2025 року Україна припинила видачу паперових фітосанітарних сертифікатів для експорту до країн ЄС, повністю перейшовши на електронні документи. Це рішення дозволяє уникнути затримок на кордоні та відповідає вимогам ЄС щодо прозорості ланцюга постачання. TRACES NT (Trade Control and Expert System) є ключовою європейською платформою для сертифікації продуктів тваринного та рослинного походження. Станом на листопад 2025 року до системи інтегровано 32 форми українських сертифікатів здоров'я.

Паралельно з міжнародними системами, в Україні запущено

експериментальний проект eFood - Єдину державну електронну систему у сфері безпеки харчових продуктів. Ця система об'єднує 17 реєстрів і дозволяє бізнесу отримувати понад 500 тисяч послуг щорічно онлайн. Ключовою перевагою eFood є автоматична реєстрація потужностей протягом кількох годин та скорочення термінів видачі дозволів з 30 до 7–15 днів.

Для успішного аграрного експорту критично важливим є дотримання норм маркування. Закон «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів» є прямою імплементацією європейських стандартів. Він встановлює, що інформація про продукт повинна бути точною, чіткою та легкозрозумілою для споживача, не приховуючись іншою текстовою чи графічною інформацією.

1.3 Методологічні підходи до оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на міжнародних ринках

Формування цілісної та комплексної системи оцінки вимагає чіткого усвідомлення концептуальних підходів, які виступають ґносеологічною основою вимірювання конкурентних переваг. Вітчизняна наукова думка наголошує на тому, що одновимірні оцінки не здатні відобразити всю складність аграрного виробництва, яке залежить від природно-кліматичних, біологічних, технологічних та соціальних факторів. Дослідниця В. Г. Грановська обґрунтовує нагальну необхідність застосування розгалуженої, багатовекторної системи методичних підходів до визначення рівня конкурентоспроможності аграрних підприємств. До таких підходів віднесено: комплексний, системний, еволюційний, функціональний, інтеграційний, відтворювальний, нормативний, синергетичний, динамічний, кількісний, інституціональний та ціннісно-компетентнісний.

Кожен із зазначених підходів фокусується на специфічних аспектах функціонування суб'єкта аграрного бізнесу:

1. Системний та комплексний підходи вимагають розглядати сільськогосподарське підприємство як відкриту, складну соціально-економічну

систему, що перебуває у постійній взаємодії з турбулентним глобальним ринком.

2. Еволюційний та динамічний підходи передбачають ретроспективний та перспективний аналіз конкурентоспроможності у часі. Конкурентні переваги не є вічними; вони проходять стадії зародження, зростання, зрілості та занепаду. Наприклад, традиційна конкурентна перевага України у вирощуванні базових зернових культур сьогодні еволюціонує під тиском вимог Європейського зеленого курсу та зміни споживчих преференцій. Європейські споживачі все частіше відмовляються від м'яса на користь рослинних білків (бобових) та шукають екологічно чисті, органічні продукти.

3. Функціональний та відтворювальний підходи зосереджені на оцінці того, наскільки ефективно підприємство виконує свої базові функції (виробничу, збутову, інноваційну) та чи здатне воно забезпечувати розширене відтворення свого потенціалу. Відтворювальний підхід є критично важливим для агросектору, оскільки він передбачає необхідність збереження родючості ґрунтів та оновлення матеріально-технічної бази.

4. Інтеграційний та синергетичний підходи набувають особливої актуальності у контексті функціонування великих вітчизняних агрохолдингів. Вони фокусуються на оцінці ефектів від об'єднання різних стадій ланцюга доданої вартості (вирощування, зберігання на елеваторах, переробка, портова логістика). Синергія виникає тоді, коли загальна ефективність інтегрованої структури значно перевищує суму ефективностей її окремих підрозділів.

5. Інституціональний та нормативний підходи набувають безпрецедентної ваги в умовах експорту продукції до Європейського Союзу. Вони оцінюють здатність аграрного підприємства адаптуватися до жорстких формальних правил, регламентів та директив ЄС (наприклад, стандартів системи НАССР, регламентів щодо допустимих рівнів мікотоксинів чи залишків пестицидів), а також до неформальних ринкових традицій ведення бізнесу в країнах Європи.

6. Ціннісно-компетентнісний підхід акцентує увагу на формуванні унікальних управлінських та маркетингових компетенцій персоналу, здатного створювати вищу споживчу цінність для кінцевого покупця.

Аналіз ринку аграрних підприємств: Передбачає проведення глибоких маркетингових досліджень кон'юнктури цільових ринків ЄС. Вивчається динаміка попиту на конкретні види сільськогосподарської продукції, аналізуються обсяги пропозиції з боку внутрішніх європейських виробників та експортерів з третіх країн, досліджуються цінові тренди на ключових європейських біржах (наприклад, MATIF у Парижі).

Фінансово-економічний аналіз діяльності суб'єктів: Охоплює розрахунок показників ліквідності, платоспроможності, ділової активності та рентабельності експортних операцій. Особлива увага приділяється здатності підприємства генерувати позитивний грошовий потік в умовах відтермінування платежів за експортними контрактами.

Висновки до розділу 1

Отже, за результатами дослідження у першому розділі встановлено, що експортний потенціал аграрного сектору в умовах глобалізації є складною, динамічною категорією, яка синтезує ресурсні, виробничі, інноваційні, логістичні та інституційні складові. Доведено, що класична концепція порівняльних переваг (наявність родючих чорноземів) сьогодні поступається місцем інституційним та інноваційним факторам конкурентоспроможності. Базовим вектором розвитку для українського агробізнесу є не лише фізичне нарощування обсягів, але й здатність адаптуватися до жорсткого нормативно-правового поля ЄС (зокрема, стандартів системи HACCP та платформи TRACES NT). Комплексна оцінка конкурентоспроможності вітчизняної продукції на європейському ринку вимагає застосування багатовекторних підходів, де визначальну роль відіграє здатність підприємств інтегруватися у європейські ланцюги доданої вартості та мінімізувати трансакційні витрати.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ДИНАМІКИ ЕКСПОРТУ УКРАЇНСЬКОЇ АГРОПРОДУКЦІЇ ДО ЄС

2.1 Тенденції та структура експорту продукції АПК України на ринок Європейського Союзу

Сучасний етап розвитку світової економіки та міжнародних торговельних відносин характеризується поглибленням процесів глобалізації, що висуває якісно нові, надзвичайно жорсткі вимоги до функціонування національних господарських систем. Для України, національна економіка якої змушена адаптуватися до екстремальних умов повномасштабної війни, руйнування інфраструктури та геополітичних шоків, аграрний сектор традиційно виступає не лише одним із ключових локомотивів економічного зростання, але й фундаментальним гарантом макроекономічної стабільності та головним джерелом генерації валютної виручки. У цьому контексті питання формування, збереження та ефективної реалізації експортного потенціалу вітчизняного агропромислового комплексу на преміальних, висококонкурентних ринках, насамперед на ринку Європейського Союзу, набуває стратегічного значення.

Глибоке розуміння сутності категорії «експортний потенціал» вимагає відходу від спрощених емпіричних оцінок та залучення комплексного теоретичного інструментарію. Експортний потенціал розглядається як багатогранне, багатовимірне явище, що синтезує в собі не лише наявні природні та матеріальні ресурси, а й складну архітектуру інституційних, інноваційних, логістичних та маркетингових взаємозв'язків [3]. З гносеологічної точки зору, базове поняття «потенціал» (від латинського «*potentia*» сила, можливість, здатність) відображає сукупність акумульованих можливостей держави та бізнесу, які існують у прихованому стані і мобілізуються для досягнення стратегічних цілей експансії на зовнішні ринки [11]. Як зазначають провідні дослідники, експорт трансформується із простого транзакційного акту продажу товарів за кордон у складну системну категорію потенціалу, що визначає

здатність національної економіки інтегруватися у глобальні ланцюги доданої вартості [6].

Експортний потенціал аграрного сектору доцільно трактувати як динамічну здатність аграрних корпорацій, агротрейдерів, фермерських господарств та державних інституцій формувати, капіталізувати та відтворювати конкурентні переваги на світовому ринку продовольства. Ця здатність детермінується шістьма базовими складовими, кожна з яких відіграє критичну роль у забезпеченні конкурентоспроможності вітчизняної продукції на ринку ЄС.

Формування цілісної та комплексної системи оцінки конкурентоспроможності української агропродукції вимагає застосування розгалуженої системи методичних підходів. Вітчизняна наукова думка наголошує, що одновимірні фінансові оцінки є недостатніми для відображення всієї складності аграрного виробництва, яке піддається впливу природно-кліматичних, технологічних та геополітичних факторів [13].

Агропродовольча продукція впевнено зберегла лідерство у товарній структурі загальнонаціонального експорту. Частка АПК склала від 59,2% до 60% у загальному обсязі українського експорту, що, хоча і є дещо меншим за абсолютний рекорд 2023 року (62%), підтверджує системоутворювальну роль галузі для економіки країни [2].

Головним драйвером такого феноменального успіху в умовах повномасштабної агресії стала успішна робота власного контрольованого морського коридору. Завдяки зусиллям Збройних Сил України та Адміністрації морських портів, морським шляхом було експортовано близько 60 мільйонів тонн товарів сільського господарства [12].

Загалом у 2024 році морські порти України обробили 97,2 млн тонн різноманітних вантажів, причому експорт морським шляхом досяг 88,1 млн тонн, що є колосальним стрибком порівняно з 56,2 млн тонн у 2023 році [13].

До лютого 2025 року, за 18 місяців своєї роботи, Український морський коридор забезпечив перевезення понад 100 млн тонн вантажів, з яких вражаючи

65 млн тонн припали саме на агропродукцію [15].

Європейський Союз у 2024 році залишався абсолютним домінантом серед торговельних партнерів України. Експорт вітчизняної сільськогосподарської продукції на європейський ринок зріс на 11%, що дозволило Україні посісти 13-ту позицію серед усіх світових постачальників продовольства до ЄС.[15] Обсяг українського агроекспорту до Євросоюзу сягнув 3,634 млрд євро (за європейською методологією підрахунку специфічних груп), забезпечивши близько 2% від загального колосального аграрного імпорту ЄС, який у 2024 році встановив новий рекорд 171,8 млрд євро [15].

У загальній структурі вітчизняного агроекспорту частка ринку ЄС у 2024 році становила впевнені 52,1%, що свідчило про глибоку інтеграцію українських виробників у європейський простір [16].

Проте характерною та тривожною рисою 2024 року стало одночасне синхронне зростання імпорту агропродукції, обсяги якого збільшилися на 9,7% і склали 7,82 млрд доларів США.³ Ця тенденція стала першим макроекономічним маркером того, що внутрішній продовольчий ринок України зазнає структурних змін і починає все більше залежати від іноземних, насамперед європейських, постачальників продуктів харчування з високою доданою вартістю.

На противагу успіхам 2024 року, 2025 рік став періодом важких випробувань, інституційних шоків та суттєвої корекції експортних потоків. За даними аналітиків Українського клубу аграрного бізнесу (УКАБ) та Інституту аграрної економіки, загальний експорт продукції АПК з України у 2025 році знизився на 8,8% (або на 2,15 млрд доларів у вартісному вираженні) і зафіксувався на рівні 22,53 – 22,71 млрд доларів США. Відповідно, частка агропромислового комплексу в загальній структурі українського товарного експорту дещо знизилася, склавши 55,8% – 56,1% [8] .

Найбільш помітним і стратегічно значущим трендом 2025 року стало стрімке скорочення агроекспорту безпосередньо до країн Європейського Союзу. Заступник Міністра економіки Тарас Висоцький та експерти ІАЕ констатують, що вартісні обсяги поставок українського продовольства на європейський ринок

зменшилися на 17% (або на 2,1 млрд доларів) порівняно з попереднім роком, склавши 10,7 – 10,8 млрд доларів. Наслідком цього стало історичне падіння частки ЄС у загальній структурі вітчизняного агроекспорту: якщо протягом попередніх трьох років повномасштабної війни цей показник стабільно перевищував 50%, то за підсумками 2025 року він опустився до 47,5% – 47,6% [16].

Загальний зовнішньоторговельний оборот продукцією сільського господарства між Україною та ЄС скоротився на 9% до 15,7 млрд доларів США. Позитивне сальдо торгівлі агропродукцією з Євросоюзом для України хоча й збереглося, проте відчутно зменшилося до 5,9 – 6,06 млрд доларів (проти 8,87 млрд доларів роком раніше) (рис. 2.1) [17].

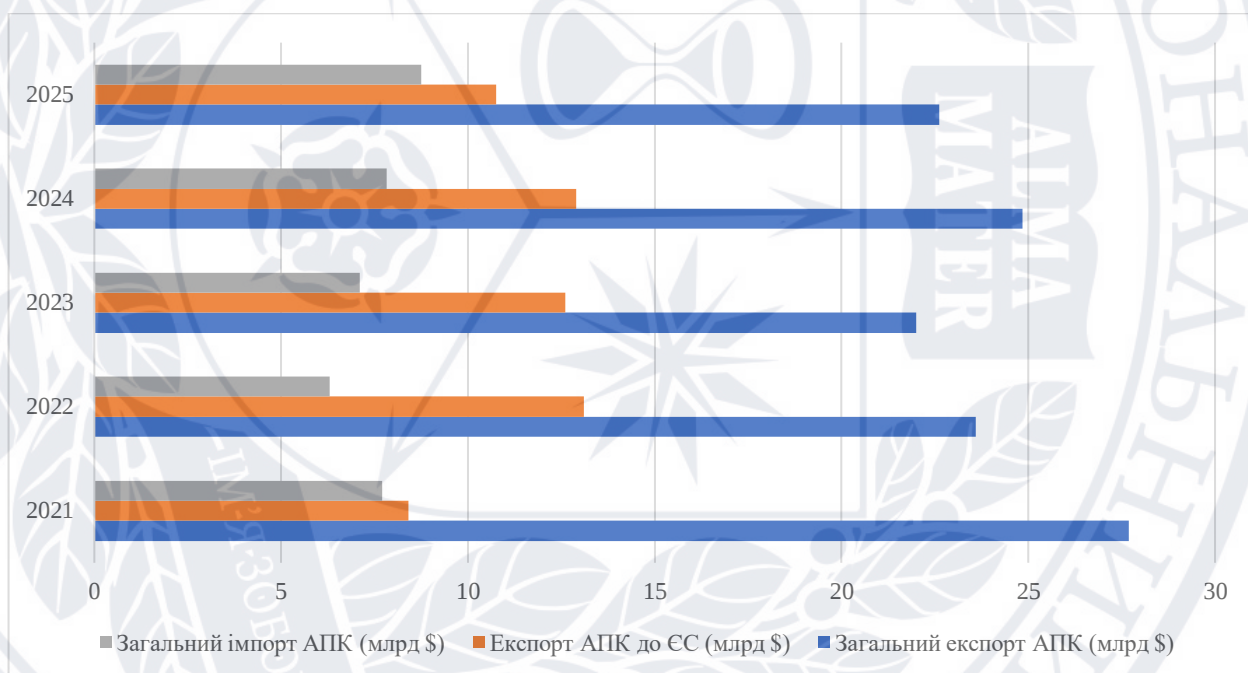

Рисунок 2.1 – Макроекономічна динаміка торговельного балансу АПК України 2021–2025 р.р., млрд дол. США

Джерело: сформовано на основі даних [16, 24]

Причини такого обвального падіння експорту до ЄС мають комплексний, синергетичний характер. По-перше, визначальним чинником стала кардинальна зміна правил гри на європейському ринку: скасування з 6 червня 2025 року умов

пільгової торгівлі (торговельного «безвізу») та запровадження жорстких тарифних квот на ключові товарні позиції. По-друге, руйнівні наслідки російського енергетичного терору: до середини 2024 року Україна втратила понад 9 ГВт генерувальних потужностей, що спричинило колапс на багатьох переробних підприємствах АПК та різко збільшило попит на імпорт дорогого енергообладнання і пального. По-третє, постійні ракетні удари по портовій та логістичній інфраструктурі зривали графіки виконання зовнішньоекономічних контрактів. Додатково ситуацію ускладнили затримка темпів збиральної кампанії та глобальне зниження світових цін на базові сільськогосподарські культури [16, 17].

Початок 2026 року продемонстрував, що український агробізнес зміг частково абсорбувати інституційні та логістичні шоки попереднього року і перейшов до фази прагматичної адаптації. Статистика першого кварталу фіксує суттєву активізацію торговельних операцій, зумовлену нагальною необхідністю вивільнення елеваторних потужностей перед початком нового маркетингового сезону.

За даними аналітиків УКАБ, у березні 2026 року Україна експортувала 5,5 млн тонн продукції агропромислового комплексу, що на 10,8% перевищило показники лютого.¹³ Це зростання мало системний характер і охопило всі без винятку ключові категорії. Зокрема, експорт зернових культур зріс на 7% (до 3,7 млн тонн), олійних культур – на 12% (до 338,8 тис. тонн), рослинних олій – на 16% (до 506,8 тис. тонн), а макухи – на 15% (до 542,6 тис. тонн).¹³ Крім того, інші види продукції (переважно товари з вищою доданою вартістю) продемонстрували найвищий темп зростання у 32%, досягнувши обсягу в 474,8 тис. тонн [13].

Така інтенсифікація відвантажень на початку 2026 року свідчить про те, що експортери оптимізували свої логістичні ланцюги та навчилися ефективно функціонувати в межах нових європейських тарифних квот, максимально використовуючи доступні вікна можливостей.

Історично зернова група формує фундамент валютної виручки України. У

2024 році абсолютними лідерами за фізичними обсягами були кукурудза (експортовано майже 18 мільйонів тонн) та пшениця (13,6 мільйона тонн). У першому півріччі 2025 року загальна вартість експорту зернових культур на всі світові ринки становила 3,99 млрд доларів [14, 15].

У розрізі всього 2025 року найбільшими експортними позиціями стали кукурудза, яка згенерувала 3,90 млрд доларів, та пшениця, що принесла 2,99 млрд доларів валютної виручки.

На відміну від зернової групи, сектор олійних культур та рослинних жирів продемонстрував набагато вищу стресостійкість та адаптивність. Соняшникова олія беззаперечно зберегла статус ключового експортного продукту, згенерувавши у 2025 році колосальні 5,22 млрд доларів. Попри шалену конкуренцію на світовому ринку з боку Російської Федерації та серйозні логістичні перепони в Чорному морі, Україна впевнено продовжує контролювати близько 33% всього світового експорту соняшникової олії, що є стратегічним активом держави [12, 13].

У першому півріччі 2025 року експорт групи «олія та жири» забезпечив 3,16 млрд доларів, а сирі олійні культури (переважно насіння) принесли 996 млн доларів.¹⁵ Суттєву роль у підтримці валютного балансу відіграли соєві боби, експорт яких за підсумками 2025 року склав 1,33 млрд доларів.² Відходи промислової переробки (макуха та шрот), які є критично важливою кормовою базою для розвиненого тваринництва Європейського Союзу, згенерували 741 млн доларів лише за перше півріччя 2025 року.¹⁵ Динаміка початку 2026 року яскраво підтверджує стабільність цього кластера: у березні відвантаження олійних культур зросли до 338,8 тис. тонн (де 58% припало на маржинальну сою, 40% – на ріпак, і лише 1% – на сирий соняшник), рослинних олій – до 506,8 тис. тонн (з абсолютною домінацією соняшникової олії – 84%), а макухи – до 542,6 тис. тонн (73% соняшникова, 27% соєва) [13].

Висока частка переробленої продукції (олій та макухи) порівняно із сирими зернятками свідчить про успішне функціонування олійно-екстракційних заводів всередині України.

У контексті стратегічного переходу від сировинної моделі до економіки доданої вартості, сектор тваринництва та харчової промисловості набуває вирішального значення. Експорт м'яса та субпродуктів (де левову частку становить м'ясо птиці) у першому півріччі 2025 року згенерував 581 млн доларів, а за підсумками всього 2025 року виручка від реалізації м'яса птиці досягла вагомий позначки в 1,09 млрд доларів [12].

У березні 2026 року експорт м'яса птиці взагалі встановив абсолютний рекорд від початку повномасштабного вторгнення 2022 року, що доводить здатність українських агрохолдингів вигравати цінову та якісну конкуренцію в Європі [13].

Ще більш вражаючу динаміку демонструє експортна експансія українських виробників курячих яєць. У першому кварталі 2026 року валютна виручка від їх реалізації на світових ринках зросла на безпрецедентні 74%. Важливо відзначити, що три чверті (75%) цього колосального обсягу було абсорбовано саме надвимогливим ринком Європейського Союзу [13].

Це беззаперечно доводить, що провідні вітчизняні птахофабрики змогли повною мірою імплементувати жорсткі європейські санітарні та фітосанітарні стандарти (SPS) і створили продукт найвищої споживчої якості.

Цукрова галузь також стала одним із флагманів вітчизняного експорту з високою доданою вартістю. За підсумками 2024 року Україна отримала 652 мільйони доларів доходу від експорту цукру та різноманітних виробів з нього. Оскільки цукор віднесено до категорії "чутливих" для європейських фермерів товарів, його постачання до ЄС у 2025-2026 роках підлягає надзвичайно жорсткому квотуванню та ліцензуванню. Для забезпечення справедливого доступу до цього преміального ринку, у лютому 2025 року Міністерство аграрної політики України здійснило прозорий адміністративний розподіл обсягу європейської квоти між вітчизняними експортерами пропорційно до їхніх фактичних обсягів виробництва продукції за період вересень-грудень 2024 року (відповідно до постанови №1481) [17].

Для об'єктивної оцінки торговельних відносин між Україною та ЄС

критично важливо аналізувати не лише експорт, а й стрімко зростаючий імпорт. У 2025 році Україна витратила 4,914 млрд доларів на закупівлю аграрної продукції безпосередньо з країн Європейського Союзу, що на 15% більше порівняно з 2024 роком [11].

Ця тенденція є яскравою ілюстрацією теорії глобальних ланцюгів вартості: експортуючи дешеву сировину, Україна імпортує дорогий, високотехнологічний кінцевий продукт (рис. 2.2).

Рисунок 2.2 – Товарна структура імпорту продовольства з країн ЄС в Україну (2025 рік)

Джерело: сформовано на основі даних [16, 24]

Наведені у рисунку 2.2 товарні групи сумарно займають 56% у всьому вартісному обсязі імпорту продовольства з Євросоюзу. Показовим є приклад молочної галузі: імпорт молокопродуктів з ЄС зріс на 17% до 324 млн доларів, причому визначальним товаром стали елітні європейські сири, яких було закуплено на 270 млн доларів. Водночас Україна у березні 2026 року зафіксувала від'ємне сальдо торгівлі молокопродуктами на рівні 7,4 млн доларів.¹³ Купівля готових продуктів із зерна на 304 млн доларів є економічним нонсенсом для

держави, яка експортує понад 30 мільйонів тонн зернової сировини. За прогностичними оцінками науковців Інституту аграрної економіки, у 2026 році та надалі існують усі фундаментальні підстави для продовження домінування країн ЄС у регіональній структурі закордонних закупівель продовольства вітчизняними імпортерами.

Експортний потенціал не може бути реалізований у вакуумі; він жорстко детермінується якістю інституційного та правового поля. Період 2024–2026 років увійшов в історію як час фундаментальних тектонічних зрушень у правилах гри на спільному європейському ринку. Теоретичні концепти неінституціональної економіки Д. Норта знаходять тут своє пряме практичне підтвердження: в умовах глобалізації виживають виключно ті експортери, інститути яких здатні забезпечити мінімізацію трансакційних витрат, пов'язаних з адаптацією до нових, надзвичайно жорстких європейських регуляцій та директив [17].

Найголовнішою інституційною та економічною подією досліджуваного періоду стало юридичне завершення 5 червня 2025 року дії надзвичайних автономних торговельних заходів (АТМ) Європейського Союзу. Ці заходи, імплементовані навесні 2022 року, надавали українським виробникам безпрецедентний, повний безмитний доступ до внутрішнього ринку ЄС без будь-яких кількісних обмежень, що врятувало економіку України в перші роки війни.¹ Проте, під безпрецедентним політичним тиском та масштабними акціями протесту європейських фермерських профспілок (насамперед у Польщі, Румунії, Угорщині, Словаччині та Болгарії), Європейська Комісія ухвалила рішення не продовжувати режим абсолютної лібералізації [16].

На зміну АТМ прийшло компромісне Рішення №3/2025, яке сформулоало перехідні умови торгівлі, що діятимуть до червня 2026 року. Центральним елементом цієї нової архітектури стало запровадження системи тарифних квот та інноваційного для двосторонніх відносин механізму «екстреного гальма» (emergency brake).¹ Цей механізм має чітке математичне обґрунтування: він зобов'язує Єврокомісію автоматично повертати ввізні мита на перелік

«чутливих» товарів (до яких віднесено пшеницю, цукор, мед, м'ясо птиці, яйця, овес та кукурудзу), якщо фізичні обсяги їх імпорту з України перевищать спеціальний ліміт. Цей ліміт розраховується як середнє арифметичне значення показників імпорту за другу половину 2021 року та весь період 2022–2023 років [19].

Економічні наслідки запровадження цього механізму є колосальними для вітчизняного АПК. За розрахунками авторитетних європейських аналітичних центрів (зокрема, німецької економічної команди), функціонування нових тарифних квот призводить до гарантованого щорічного скорочення українського експорту агропродукції до ЄС на суму близько 1,144 млрд доларів порівняно з періодом дії вільних АТМ 1 (інші джерела вказують на потенційні втрати до 1,43 млрд доларів 18). Найбільших фінансових втрат зазнає стратегічний сектор вирощування пшениці - прогнозоване падіння сягає 894 млн доларів.

Паралельно з поверненням тарифів, не менш критичними є нетарифні бар'єри, а саме вимоги до безпечності харчових продуктів. Фундаментальним актом у цій сфері є Закон України № 2042-VIII «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти...», який був повністю гармонізований з жорсткими Регламентами ЄС 854/2004 та 2017/625.1 Цей закон безапеляційно вимагає від усіх операторів ринку, орієнтованих на експорт, впровадження постійно діючих процедур, заснованих на принципах НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Points). Будь-які лабораторні дослідження для експорту до ЄС визнаються дійсними виключно у разі їх проведення в лабораторіях, акредитованих за міжнародним стандартом ISO/IEC 17025 [16].

Закон України «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів» (який є прямою імплементацією європейського Регламенту 1169/2011) встановив нові стандарти розбірливості: мінімальний розмір шрифту на упаковці збільшено з 0,8 мм до 1,2 мм. Крім того, закон імперативно вимагає чіткого візуального виділення всіх потенційних алергенів, обов'язкової вказівки ботанічного походження рафінованих рослинних жирів (наприклад, чітке маркування пальмової олії), а також інформування споживача про те, чи

піддавався продукт процесу розморожування.¹ Ігнорування цих норм маркування, або порушення спеціальних Регламентів ЄС щодо допустимих рівнів мікотоксинів чи трансжирів (Регламенти 2023/915 та 2019/649), миттєво призводить до виключення потужностей українського підприємства із реєстрів затверджених європейських експортерів.

Державний контроль, що здійснюється Держпродспоживслужбою, еволюціонував від архаїчної паперової бюрократії до повної, тотальної цифровізації. Знаковою подією стало рішення від 1 листопада 2025 року, яким Україна повністю і назавжди припинила видачу паперових фітосанітарних сертифікатів для здійснення експорту до країн Європейського Союзу, остаточно перейшовши на електронний документообіг.

Цей крок дозволив здійснити глибоку інституційну інтеграцію українських баз даних із загальноєвропейською платформою TRACES NT (Trade Control and Expert System). Станом на листопад 2025 року до європейської системи було успішно інтегровано 32 складні форми українських сертифікатів здоров'я. Серед них специфічні сертифікати на побічні продукти бджільництва, харчовий колаген (MODEL COL), проростки та насіння рослин (MODEL SPR), а також оброблені шкіри для промислового використання.¹ Паралельно всередині України був запущений потужний експериментальний цифровий проект eFood це єдина державна електронна система у сфері безпеки харчових продуктів. Ця архітектура об'єднала 17 розрізнених державних реєстрів і дозволила бізнесу отримувати понад 500 тисяч послуг щорічно в режимі онлайн. Головним здобутком eFood стало скорочення термінів видачі експортних дозволів з 30 до 7–15 днів, що кардинально знизило трансакційні витрати експортерів.

В умовах, коли традиційний морський шлях постійно перебуває під загрозою російського мінування та обстрілів портової інфраструктури, а європейські тарифні квоти обмежують максимальні обсяги поставок, розвиток альтернативної логістичної інфраструктури та пошук нових географічних ринків збуту стають ключовими детермінантами виживання вітчизняного аграрного підприємства.

Перший квартал 2026 року чітко засвідчив формування стійкої тенденції до системного зростання ролі автомобільного транспорту в структурі аграрного експорту. За оперативними даними логістичних аналітиків (зокрема, компанії Spike Brokers), автомобільний експорт агропродукції через західні кордони демонстрував невинне щомісячне зростання: у січні фізичні обсяги склали 235,7 тис. тонн, у лютому вони зросли до 281,7 тис. тонн, а у березні досягли пікового значення у 333,2 тис. тонн (табл. 2.1) [18].

Таблиця 2.1 – Динаміка автомобільного експорту агропродукції прогноз у I кварталі 2026 року

Місяць 2026 року	Обсяг автомобільного експорту, тис.тонн	Відносний приріст до попереднього місяця, %
Січень	235,7	Базовий період
Лютий	281,7	+ 19,5
Березень	333,2	+ 18,3

Джерело: сформовано за даними [15]

Така позитивна динаміка забезпечується феноменально високою інтенсивністю цілодобової роботи прикордонних пунктів пропуску. На початку квітня 2026 року середній темп автомобільних відвантажень надійно зафіксувався на рівні близько 9,8 тис. тонн на добу.¹⁹ Основні транзитні та експортні вантажопотоки логічно зосередилися на кордонах з ключовими західними сусідами. Зокрема, інтенсивність трафіку до Республіки Польща становить від 4,5 до 5,6 тис. тонн на добу, а до Румунії від 2,4 до 3,6 тис. тонн на добу.¹⁹ Зростання місячних обсягів та така регулярність щоденних поставок свідчать про те, що українські підприємства (особливо в секторі переробки) успішно налагодили стабільні ланцюги постачання, подолали кризу черг та оптимізували процеси управління парками тимчасового зберігання вантажів у прикордонних зонах [19].

Згідно з офіційними планами урядової політики диверсифікації, стратегічною метою є подальше поступове зниження частки ЄС у загальному агроекспорті до безпечного рівня у 40%, що дозволить мінімізувати критичну

залежність вітчизняної економіки від політичної волатильності європейського квотного режиму.¹ Вивільнені гігантські обсяги сільськогосподарської продукції були блискавично переспрямовані на ринки Азії, Близького Сходу та Африканського континенту. За підсумками 2025 року країни Азії впевнено закріпилися на другому місці серед усіх глобальних напрямків експорту з часткою 30,8%; вартісні обсяги вітчизняного експорту до цього макрорегіону досягли 7 млрд доларів США. Особливої уваги заслуговують ринки Близького Сходу, які згенерували 4,4 млрд доларів виручки, та країни Південно-Східної Азії (Індонезія, В'єтнам, Бангладеш), що принесли ще 1,7 млрд доларів. Вражаючий стрибок продемонстрували країни Африки: доходи від поставок до цього регіону у 2025 році зросли на 8% порівняно з попереднім роком, сягнувши 2,8 млрд доларів (що дорівнює 12,3% загального українського експорту).⁶ Наприклад, тільки експорт вітчизняного продовольства до Лівану у 2024 році зріс у безпрецедентні 2,5 рази. Слід розуміти, що ці альтернативні ринки, хоча і пропонують значно м'якші регуляторні вимоги (наприклад, у сфері екології чи шрифтового маркування), характеризуються значно вищою ціновою волатильністю та вимагають від експортерів абсолютно специфічних компетенцій, як-от досконале знання особливостей сертифікації Halal для експансії у країни Перської затоки [19].

Завоювання нових ринків та збереження позицій в ЄС потребує колосальних фінансових ресурсів. У цьому контексті критично важливим інструментом державної підтримки стало функціонування Експортно-кредитного агентства України (ЕКА). Агентство допомагає бізнесу мінімізувати фатальні ризики неплатежів під час роботи з іноземними контрагентами через механізми страхування та надання державних гарантій [20].

Статистика першого кварталу 2026 року демонструє високу ефективність цього інституту. За даними Міністерства економіки, протягом січня–березня 2026 року ЕКА підтримало експортні контракти на загальну суму понад 6,14 млрд гривень.²⁰ За цей короткий період було успішно застраховано 17 кредитів та забезпечено підтримку 25 експортних угод для 21 вітчизняного експортера.

Мультиплікатор економічної ефективності роботи ЕКА вражає: розрахунки свідчать, що кожна гривня відповідальності агентства конвертувалася у 24,2 гривні гарантованої майбутньої експортної виручки для держави [20].

Аналіз географічного розподілу цієї підтримки всередині України розкриває цікавий просторовий зсув: найбільшу концентрацію підтриманих контрактів зафіксовано в західних та центральних регіонах. Абсолютним лідером стала Хмельницька область, підприємства якої залучили підтримку на 4,6 млрд грн, далі йдуть Львівська (501,9 млн грн) та Чернігівська області (419,4 млн грн). Це переконливо свідчить про те, що переробні потужності та центри експортної активності продовжують мігрувати на Захід України, ближче до кордонів ЄС, рятуючись від безпекових ризиків Сходу. Географія збуту продукції, підтриманої ЕКА у першому кварталі 2026 року, також демонструє жорстку орієнтацію на найближчих європейських сусідів: найбільші транші припали на контракти з Німеччиною (1,11 млрд грн), Угорщиною (677,7 млн грн), Польщею (676,5 млн грн) та Молдовою (281,83 млн грн).

Оцінюючи стратегічні перспективи аграрного експорту на другу половину 2026 року та наступні маркетингові періоди, необхідно виходити з комплексного синтезу виробничих, макроекономічних та інституційних передумов.

Згідно з ґрунтовними прогнозами науковців Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», у 2026 році очікується стале зростання обсягів виробництва валової продукції сільського господарства в Україні на рівні 2,8% порівняно з кризовим 2025 роком. Директор ННЦ ІАЕ, академік НААН Юрій Лупенко підкреслює, що така позитивна макроекономічна динаміка є беззаперечним свідченням поступової стабілізації галузі та успішної адаптації українських аграріїв до надскладних умов воєнного часу. Водночас, ілюзій бути не повинно: загальний рівень аграрного виробництва у 2026 році все ще залишатиметься на 20,6% нижчим за еталонний довоєнний показник 2021 року, що вимагатиме колосальних міжнародних інвестицій для повноцінного відновлення [22].

У галузевому розрізі прогнозується яскраво виражений асиметричний

розвиток. Рослинництво, яке є фундаментом експорту, продемонструє впевнене зростання на 4% завдяки збереженню глобального експортного потенціалу базових зернових та високомаржинальних олійних культур. Проте структура посівних площ зазнає кардинальних змін. Під тиском глобальних факторів (зростання цін на пальне, імпортні добрива та засоби захисту рослин, що за прогнозами УКАБ може збільшити загальну собівартість вітчизняної агропродукції на 20%) фермери змушені оптимізувати витрати.¹³ Вони масово скорочують площі під фінансово місткими та важкими в логістиці культурами, такими як кукурудза та озима пшениця, віддаючи перевагу більш маржинальним та компактним олійним культурам (соя, ріпак, соняшник) [22].

У секторі тваринництва ситуація залишається складною: загалом по галузі прогнозується спад на 2,3% порівняно з 2025 роком, що зумовлено катастрофічним скороченням поголів'я великої рогатої худоби у приватних господарствах населення. Зокрема, обсяги виробництва сирого молока зменшаться ще на 4,3%, що додатково посилить залежність від імпорту європейських сирів. Єдиним локомотивом тваринництва залишиться високотехнологічний промисловий сектор: виробництво м'яса птиці зросте на 0,9%, а яєць на 0,1%. Саме ці дві категорії збережуть найвищий експортний потенціал на преміальному ринку Європейського Союзу, зважаючи на вже імплементовані стандарти HACCP та TRACES NT [23].

2.2 Оцінка впливу тарифних квот та нетарифних бар'єрів на обсяги торговельних операцій

Трансформація архітектури торговельних відносин між Україною та Європейським Союзом протягом 2024–2026 років стала одним із найбільш визначальних макроекономічних факторів, що сформували нову парадигму функціонування вітчизняного агропромислового комплексу. Глобальна інтеграція аграрного сектору України у зазначений період зіткнулася з безпрецедентним викликом необхідністю адаптації до складної конвергенції

преференційних торговельних режимів, запроваджених на початку повномасштабної війни, та реставрації жорстких протекціоністських механізмів з боку європейських інституцій. Оцінка впливу тарифних квот та нетарифних бар'єрів на обсяги експортних операцій вимагає розгалуженого, багатовекторного аналізу, який враховує не лише прямі фінансові втрати від обмеження фізичних обсягів поставок, але й глибинні структурні зсуви у логістичних ланцюгах, переорієнтацію географічних векторів збуту, а також зростаючу вартість трансакційних витрат, пов'язаних з адаптацією до нових фітосанітарних та інституційних стандартів Європейського Союзу.

Період 2022–2024 років для вітчизняних експортерів характеризувався дією надзвичайних автономних торговельних заходів (Autonomous Trade Measures, ATMs), які забезпечували повний безмитний доступ української агропродукції на європейський ринок без будь-яких кількісних обмежень. Цей режим став своєрідним рятувним колом для економіки в умовах блокування традиційних морських шляхів експорту. Однак, починаючи з середини 2024 року та з остаточним нормативним закріпленням у 2025 році, Європейський Союз був змушений переглянути парадигму безумовної лібералізації під потужним тиском внутрішніх політичних лобі та масових протестів європейських фермерів. Впровадження механізму «екстреного гальма» (emergency brake) та повернення до системи тарифних квот (Tariff Rate Quotas, TRQ) для найбільш «чутливих» категорій сільськогосподарської продукції ознаменувало початок нової ери прагматичного протекціонізму, яка триватиме щонайменше до середини 2026 року. Ця фундаментальна зміна правил гри змусила український агробізнес застосовувати системний та еволюційний підходи до управління експортним потенціалом, переглядати стратегії ціноутворення, активно шукати альтернативні ринки збуту в країнах Азії та Африки, а також оптимізувати ланцюги доданої вартості задля збереження прийняттого рівня рентабельності в умовах різкого звуження європейського «вікна можливостей» [23].

Вплив запровадження механізму тарифних квот та «екстреного гальма» має яскраво виражену секторальну асиметрію. Регуляторний та політичний тиск

з боку європейських інституцій був консолідовано спрямований передусім на ті товарні сегменти, де українська сільськогосподарська продукція створювала найбільш жорстку цінову конкуренцію місцевим європейським фермерам, порушуючи звичний ціновий паритет внутрішнього ринку ЄС. Найбільш болючого та руйнівного удару зазнав стратегічний сектор вирощування та експорту звичайної пшениці, який традиційно виступав флагманом вітчизняної аграрної торгівлі. Аналіз емпіричних даних свідчить, що саме на пшеницю припадає лівова частка близько 80% від загального загальнонаціонального обсягу скорочення поставок до ЄС . У натуральному (фізичному) вираженні очікується безпрецедентне падіння експорту пшениці на європейський ринок з 6,34 мільйона тонн до лише 1,3 мільйона тонн. Фінансові втрати виключно для виробників цієї базової зернової культури оцінюються експертами у 1,146 мільярда доларів США , що становить катастрофічне падіння на 80% порівняно з безмитним періодом 2024 року. Це вимагає від українських елеваторних комплексів, трейдерів та логістичних операторів термінового залучення додаткових інфраструктурних потужностей та пошуку морських суден типу *Ramatah* для транспортування понад 5 мільйонів тонн вивільненої пшениці через глибоководні порти Чорного моря до країн Азії та Африки, що докорінно змінює архітектуру глобального фрахту [24].

Сектор птахівництва, який в Україні історично відзначається найвищим ступенем вертикальної інтеграції, технологічності та концентрації капіталу, також зазнав відчутного регуляторного удару. Ефект від примусового скорочення імпорту м'яса птиці та харчових субпродуктів до країн ЄС оцінюється у 46 мільйонів доларів США, при цьому очікувана щорічна виручка стабілізується на рівні 368 мільйонів доларів, а фізичні обсяги експорту знизяться до лімстованих 122 тисяч тонн. Подібні негативні тенденції чітко простежуються і в інших суміжних галузях агровиробництва. Так, експорт ячменю скоротиться на 38 мільйонів доларів (до 100 мільйонів доларів загальної виручки), поставки концентрованого яблучного соку впадуть на 23 мільйони доларів (фізичні обсяги знизяться до 66 тисяч тонн), реалізація курячих яєць та

альбумінів зменшиться на 9 мільйонів доларів (до 53 тисяч тонн), а натурального меду на 6 мільйонів доларів [24].

Для забезпечення системного розуміння масштабу трансформацій, нижче наведено таблиця 2.2 у формі зведеної аналітичної таблиці, яка візуалізує динаміку втрат експортної виручки та зміни фізичних обсягів за ключовими товарними групами внаслідок запровадження квот ЄС

Таблиця 2.2 – Динаміка втрат експортної виручки та фізичних обсягів за ключовими товарними групами внаслідок запровадження тарифних квот ЄС

Назва товарної групи	Фінансові втрати, млн дол. США	Відносний рівень падіння виручки, %	Фізичні обсяги до квотування 2024 р., млн. тонн	Фізичні обсяги після квотування 2025, тис. тонн
Пшениця (звичайна)	-1 146	80	6340000	1300000
Цукор білий	-159	69	325	100
М'ясо птиці та субпродукти	-46	11	~137	122
Ячмінь	-38	27	Не верифіковано	Не верифіковано
Яблучний сік	-23	14	~76	66
Яйця та альбуміни	-9	8	~57	53
Мед натуральний	-6	5	~54	51

Джерело: сформовано за даними [19, 24]

Дані, наведені у таблиці 2.3, емпірично доводять, що механізм «екстреного гальма» не є універсальним чи рівномірним інструментом макроекономічного стримування. Навпаки, він є високоточною зброєю торговельного протекціонізму, філігранно налаштованою на захист конкретних маржинальних ринків всередині ЄС, які найбільше потерпали від цінового тиску української продукції (зокрема, французьких виробників птиці, польських та румунських фермерів зернового пулу, а також німецьких цукроварів).

Водночас, глибокий та неупереджений аналіз торговельних відносин між Україною та Європейським Союзом розкриває надзвичайно цікавий концептуальний парадокс, який можна охарактеризувати як «феномен прихованої структурної лібералізації». Незважаючи на болісне скорочення обсягів торгівлі порівняно з надзвичайним періодом 2022–2024 років, нові

параметри регулювання де-факто і де-юре є колосальним кроком уперед у напрямку структурної інтеграції, якщо порівнювати їх із базовими показниками Угоди про асоціацію, що діяла до початку 2022 року . Оновлена архітектура торговельної угоди, остаточно імплементована у 2025 році, значно розширює постійний, гарантований доступ українських агровиробників до європейського внутрішнього ринку та створює потужні, довгострокові стимули для розвитку експорту продукції з вищою доданою вартістю.

Дослідники Інституту економічних досліджень та політичних консультацій аргументовано підкреслюють, що в рамках комплексного перегляду торговельного режиму європейською стороною було остаточно скасовано чотири застарілі квоти, що обмежували високомаржинальний експорт, а 26 інших квот було суттєво розширено у кількісному вираженні. Найбільш значуще та стратегічно важливе розширення торкнулося товарів, які формують високу додану вартість всередині національної економіки: меду, цукру, ячмінної крупи, висівки та широкого спектру молочної продукції. Ця глибока інституційна лібералізація пропонує українським компаніям потенційне розширення стабільного безмитного експорту на суму 630 мільйонів доларів США щорічно і може зекономити вітчизняним експортерам до 165 мільйонів доларів США щороку завдяки легальній неуплаті імпортних мит .

Детальний порівняльний аналіз оновлених параметрів квотування) демонструє безпрецедентну позитивну динаміку для виробників готової продукції. Так, найбільше пропорційне зростання отримали вітчизняні виробники меду: безмитна квота на цей продукт збільшилася майже в шість разів із мізерних 6000 тонн до солідних 35000 тонн. Базова структурна квота на білий цукор зросла вп'ятеро: з 20000 тонн у 2021 році до 100000 тонн у новій угоді. Обсяг безмитних поставок сухого знежиреного молока зріс у понад три рази з 5000 до 15 400 тонн, курячих яєць рівно втричі (з 6000 до 18000 тонн), а м'яса птиці майже на третину (з 90000 до 120000 тонн). Значне розширення доступу відбулося і для продукції глибокої зернової переробки: квота на висівки та їхні залишки зросла майже у чотири рази з 21000 до 85000 тонн, а на ячмінну крупу

та шрот більше ніж у чотири рази, з 7800 до 33200 тонн.

Щоб детально проілюструвати цю лібералізаційну парадигму, наведено таблиця 2.3 у формі порівняльної таблиці, яка відображає еволюцію структурних преференційних квот ЄС для України.

Таблиця 2.3 – Еволюція базових структурних преференційних квот ЄС для України

Товарна категорія (висока додана вартість)	Базовий обсяг квоти (станом на 2021 рік), тонн	Оновлений обсяг квоти (на період 2025 рр.), тонн	Кратність та динаміка зростання базової квоти
Мед натуральний	6 000	35 000	Зростання у ~5.8 разів
Цукор білий (базова норма)	20 000	100 000	Зростання у 5.0 разів
Сухе знежирене молоко	5 000	15 400	Зростання у 3.1 рази
Висівки та зернові залишки	21 000	85 000	Зростання у 4.0 рази
Ячмінна крупа та шрот	7 800	33 200	Зростання у ~4.3 рази
Яйця курячі в шкаралупі	6 000	18 000	Зростання у 3.0 рази
М'ясо птиці (основні частини)	90 000	120 000	Збільшення на 33%

Джерело: сформовано на основі даних [17]

Надзвичайно важливим інституційним досягненням 2025–2026 років стала зміна самої класифікації квот для продуктів глибокої переробки. В оновленій угоді тарифні квоти були повністю та беззастережно скасовані для таких товарів, як культивовані гриби, ферментоване молоко, перероблене молоко, вершки та різноманітні харчові препарати. Більше того, у номенклатурі з'явилися принципово нові категорії квот для виокремленої продукції. Наприклад, борошно з пшениці, ячменю та кукурудзи нарешті отримало власні виділені квоти, тоді як раніше їхні експортні обсяги примусово списувалися із загальних квот на сировинне зерно, що дискримінувало вітчизняних борошномелів. Цей регуляторний крок є найпотужнішим сигналом від Брюсселя про стратегічну готовність приймати не лише дешеву українську сировину, але й системно стимулювати розвиток переробної промисловості безпосередньо на території України, що ідеально узгоджується зі стратегією повоєнного економічного відновлення.

Проте застосування протекціоністських бар'єрів щодо української сільськогосподарської продукції має зворотний ефект для економіки самого Європейського Союзу, створюючи потужні негативні екстерналиї для внутрішніх споживачів та підприємств європейської переробної галузі. Згідно з дослідженнями Центру досліджень продовольства та землекористування KSE, запровадження механізму «екстреного гальма» об'єктивно коштуватиме економіці ЄС близько 80 мільйонів доларів безповоротних втрат сукупного добробуту (welfare loss) щороку. З погляду класичної економічної теорії, це хрестоматійний приклад неефективного перерозподілу ресурсів у масштабах макрорегіону, коли втрати споживчого надлишку (consumer surplus) та надлишку підприємств переробної індустрії суттєво перевищують додаткові вигоди (producer surplus), отримані локальними європейськими фермерами від штучного підвищення цін внаслідок обмеження конкуренції.

Європейські тваринники, виробники комбікормів та підприємства харчової промисловості в умовах штучного обмеження доступу до дешевої, якісної та логістично доступної української сировини (насамперед кукурудзи та пшениці) змушені закупувати значно дорожчі внутрішні аналоги або імпортувати фураж з країн Південної Америки (Бразилії, Аргентини), що суттєво здорожчує транспортні витрати та збільшує вуглецевий слід продукції (що суперечить філософії Green Deal). Глибокий аналіз торговельних потоків показує, що у номінальному вимірі найбільшого макроекономічного удару від запровадження нових тарифних квот проти України зазнала Іспанія. Її загальний імпорт української агропродукції скоротився на колосальні 889 мільйонів доларів США, що становить безпрецедентне падіння на 74%. Іспанія історично є одним із найбільших виробників свинини (зокрема, хамону) та м'яса птиці в Європейському Союзі, і її потужний тваринницький сектор критично залежав від стабільних поставок українського фуражного зерна. Другою країною за обсягом абсолютних фінансових втрат стала Ірландія, чий імпорт скоротився на 142 мільйони доларів. У відносному (відсотковому) вимірі найбільш радикальне стискання імпорту зафіксовано в Італії та Португалії, Словенії, Мальті та

Фінляндії . Ця широка географічна дисперсія втрат яскраво ілюструє, що протекціоністська політика Єврокомісії, яка була спрямована переважно на задоволення короткострокових політичних вимог фермерів з країн Східної Європи (насамперед Польщі, Угорщини та Словаччини), наносить системну економічну шкоду тваринницькому та переробному секторам країн Південної, Західної та Північної Європи.

Паралельно з тарифними інструментами, вкрай важливу роль у стримуванні експорту відіграють нетарифні бар'єри (НТБ), які в умовах активної євроінтеграції 2024–2025 років стали основним інституційним фільтром для допуску українських компаній на преміальні ринки ЄС. Нетарифне регулювання в Європейському Союзі фундаментально ґрунтується на презумпції абсолютної безпеки харчових продуктів (food safety) та жорсткому, наскрізному контролю всіх етапів ланцюгів постачання (traceability). Для вітчизняного агробізнесу це означає сувору необхідність масштабних капітальних інвестицій у модернізацію систем управління якістю (HACCP, ISO), що виступає суттєвим фінансовим бар'єром, особливо для дрібних та середніх фермерських господарств.

Важливим інституційним кроком у подоланні цих бар'єрів стала інтенсивна цифровізація дозвільних процедур. Знаковою віхою у цьому процесі став листопад 2025 року, коли Україна здійснила повноцінний, остаточний перехід на використання виключно електронних фітосанітарних сертифікатів для експорту агропродукції до країн ЄС . Відмова від архаїчного паперового документообігу кардинально спростила та прискорила процедури експорту. Це інноваційне рішення не лише підвищило загальний рівень прозорості та швидкість обміну верифікованою інформацією між компетентними органами України (зокрема, Держпродспоживслужбою) та митними інституціями Європейського Союзу, але й суттєво знизило адміністративне навантаження на бізнес, паралельно нівелюючи корупційні ризики на етапі митного оформлення вантажів.

Фундаментальним елементом нетарифної інтеграції є розширення та поглиблення присутності українських товарів у загальноєвропейській системі

контролю TRACES NT (Trade Control and Expert System). Станом на 2026 рік до цієї ключової європейської платформи було додатково інтегровано шість нових форм сертифікатів здоров'я. Це розширення відкрило легальний, стандартизований шлях для системного експорту специфічної продукції з вищою доданою вартістю, яка раніше стикалася з нездоланими бюрократичними перепонами. Зокрема, до системи було включено сертифікати на:

1. Побічні продукти бджільництва, що використовуються в спеціалізованій апітерапії та фармацевтичній промисловості.
2. Харчовий колаген (форма MODEL COL), спеціально призначений для безпосереднього споживання людиною.
3. Органічні проростки та насіння для їхнього виробництва (форма MODEL SPR), попит на які стрімко зростає у контексті тренду на здорове харчування.
4. Широкий спектр харчових продуктів та кормів з третіх країн, що підлягають посиленому контролю відповідно до суворих вимог Регламенту ЄС 2020/1158.

Паралельно з міжнародними інформаційними системами, всередині України урядом запроваджується інноваційна система eFood - єдина державна електронна система у сфері безпечності харчових продуктів. Вона консолідує численні розрізнені реєстри та прискорює отримання статусу "схваленого експортера", що дозволяє відповідальним підприємствам самостійно підтверджувати преференційне походження свого товару, значно заощаджуючи час на бюрократичні процедури.

Проте необхідно зазначити, що нетарифні бар'єри включають не лише вимоги європейців до безпечності, але й внутрішнє українське адміністративне регулювання, яке часто ускладнює торговельні операції. Держава, ведучи боротьбу із тіньовим експортом так званого "чорного зерна" та масовим неповерненням валютної виручки, запровадила жорсткі механізми контролю мінімальних експортних цін. Відповідно до цих правил, контрактна ціна на товар має бути обов'язково вищою, ніж офіційно встановлені мінімальні експортні

ціни. Ця вимога де-факто виступає додатковим внутрішнім регуляторним бар'єром, який обмежує цінову гнучкість легальних "білих" експортерів на висококонкурентних європейських ринках, змушуючи їх балансувати між державними індикативами та реальною, часто волатильною кон'юктурою міжнародних біржових майданчиків. Законодавчі зміни також суттєво торкнулися сфери ветеринарної медицини: набуття чинності Законом України № 1206-IX "Про ветеринарну медицину та благополуччя тварин" та впровадження обов'язкового моніторингу резистентності мікроорганізмів до антимікробних препаратів хоч і наблизили галузь до високих стандартів ЄС, проте неминуче збільшили собівартість продукції тваринництва через необхідність розширення штату фахівців та закупівлі послуг лабораторних досліджень. Парламентські ініціативи, спрямовані на впровадження «промислового безвізу» (Угоди АСАА) із ЄС для українських товарів, відіграють позитивну стимулюючу роль для розвитку глибокої переробки, проте вимагають тривалого перехідного періоду для повної імплементації.

В умовах тривалого воєнного стану та перманентних інфраструктурних загроз класичне економічне розуміння нетарифних бар'єрів доводиться розширювати за рахунок екстремальних логістичних шоків, які здійснюють прямий деструктивний вплив на обсяги торговельних операцій. Логістика перетворилася з простої статті операційних витрат на основний визначальний фактор виживання та конкурентоспроможності українського експорту. Постійні обстріли логістичної, енергетичної та портової інфраструктури регулярно перешкоджають ритмічним відвантаженням, призводячи до критичних затримок у збиральних кампаніях та кумулятивного зниження показників експорт. Безпрецедентна блокада українсько-польського кордону, організована європейськими фермерами у 2024–2025 роках, трансформувалася у найпотужніший квазі-нетарифний бар'єр сучасності. За оцінками ринкових аналітиків та експертів провідних асоціацій, від цих протиправних дій найбільше постраждали оператори великого корпоративного експорту, чий торговельний портфель складався з масових партій зернових культур, рослинної олії, м'яса

птиці та цукру. На відміну від представників мікро- та дрібного бізнесу, які використовували послуги міжнародних поштових операторів і майже не відчували системних проблем із відправленням товарів за кордон, великі агровиробники опинилися у пастці. Підприємства, чий бізнес розташовувався неподалік від західного кордону та які орієнтувалися виключно на автотранспортні перевезення через Польщу (особливо ті, що працювали зі швидкопсувною продукцією або маржинальними товарами з доданою вартістю), зіткнулися з критичними багатоденними затримками, масовим псуванням продукції та колосальними фінансовими штрафами за зрив строків постачання за форвардними контрактами.

Адаптивною відповіддю на інфраструктурний терор та прикордонні сухопутні блокади стала безпрецедентно прискорена переорієнтація транспортних потоків. Українські експортери, за словами учасників ринку, навчилися блискавично реагувати на загострення ситуації на кордоні, масово диверсифікуючи маршрути через альтернативні пункти пропуску з Румунією, Словаччиною та Угорщиною, а також активно переходячи на залізничні та морські перевезення.

Особливий стратегічний акцент у 2025–2026 роках робиться на ринки Південно-Східної Азії, Індії, Китаю, Індонезії, Південної Кореї, Бангладеш та В'єтнаму, а також країн субсахарської Африки та Центральної Азії. Економіка поставок на ці швидкозростаючі ринки докорінно відрізняється від жорстко зарегульованої європейської моделі. З одного боку, там існують значно м'якші інституційні вимоги щодо нетарифного регулювання, відсутні суворі екологічні стандарти (які в ЄС диктуються ініціативами European Green Deal) та вимоги щодо специфічного маркування. З іншого боку, ці ринки характеризуються значно вищою волатильністю світових цін та значно довшим транспортним плечем, що робить критичною вимогу до безперебійної та безпечної роботи морських портів Великої Одеси. Наприклад, валютна виручка на експорт кукурудзи скоротилася на 40% через глобальне падіння цін, незважаючи на те, що ця культура може експортуватися до ЄС без квотних обмежень, що змушує

трейдерів шукати більш вигідні цінові пропозиції в країнах Азії.

2.3 Порівняльний аналіз конкурентних позицій ключових груп товарів (зернові, олійні, нішеві культури)

За підсумками 2025 року загальний обсяг аграрного експорту України продемонстрував незначне зниження на 8,8% та становив 22,5-22,6 мільярда доларів США, що продовжує складати фундаментальну основу економіки, дорівнюючи близько 56% усього товарного експорту держави.² При цьому в географічній структурі експорту відбуваються помітні тектонічні зсуви: частка Європейського Союзу, хоч і залишається домінуючою, поступово зменшується. Якщо у 2024 році на ЄС припадало 52,1% українського агроекспорту, то за підсумками 2025 року цей показник знизився до 47,5%, а у вартісному вимірі експорт до Євросоюзу скоротився на 2,1 мільярда доларів.² Цей процес зумовлений як поверненням ЄС до режиму квотування у червні 2025 року, так і цілеспрямованою політикою диверсифікації ринків збуту з боку українських експортерів, які активно розширюють свою присутність у країнах Близького Сходу, Північної Африки (регіон MENA) та Південно-Східної Азії.² На початку 2026 року (січень-лютий) ця тенденція до стабілізації підтвердилася: Україна експортувала 9,95 мільйона тонн агропродукції на суму 4 мільярди доларів, де частка ЄС закріпилася на рівні близько 50% валютної виручки, а частка Близького Сходу та Туреччини продемонструвала стрімке зростання [25].

Для об'єктивного та всебічного оцінювання конкурентних позицій української агропродукції на ринку ЄС у межах цього підрозділу необхідно здійснити глибокий порівняльний аналіз трьох фундаментальних груп товарів: традиційних зернових культур, високомаржинальних олійних культур та перспективних нішевих агрокультур. Кожна з цих груп демонструє унікальну реакцію на зміну ринкової кон'юнктури, має різну чутливість до логістичних витрат та відіграє специфічну роль у забезпеченні фінансової стійкості вітчизняного агропромислового комплексу.

Зернові культури, зокрема кукурудза, пшениця та ячмінь, історично формували базис українського аграрного експорту. У період з 2011 до 2021 року Україна переживала так звану «золоту еру», впевнено входячи до п'ятірки світових лідерів з експорту зерна. Однак у реаліях 2024–2026 років саме цей сегмент зіткнувся з найпотужнішим тиском деструктивних факторів макроекономічного, логістичного та кліматичного середовища. Конкурентна позиція зернових культур характеризується надзвичайно високою чутливістю до вартості логістичних операцій. Через їхню відносно низьку вартість за одиницю маси (тонну), витрати на транспортування до портів, фрахт суден або перевезення залізничним транспортом до кордонів ЄС з'їдають левову частку прибутку виробників. Як наслідок, за підсумками 2024 року рентабельність вирощування ключових зернових культур суттєво постраждала: рентабельність кукурудзи впала вдвічі, склавши лише 11%, рентабельність пшениці ледве досягла 17%, а ячменю – 25% [27].

Кукурудза продовжує залишатися однією з головних експортних позицій України як за фізичним обсягом, так і за згенерованою валютною виручкою. У 2025 році експорт кукурудзи склав майже 18 мільйонів тонн, що принесло країні 3,9 мільярда доларів США. Попри ці значні абсолютні показники, глибокий аналіз динаміки виявляє тривожні системні тенденції. Валютна виручка від експорту кукурудзи у 2025 році драматично скоротилася на 40% порівняно з попереднім періодом, і це відбулося незважаючи на те, що кукурудза не підпадала під жорсткі квотні обмеження на ринку ЄС. Падіння прибутковості пояснюється загостренням глобальної конкуренції. На початку 2026 року світовий ринок кукурудзи формується під впливом надзвичайно жорсткого протистояння між США, Бразилією, Аргентиною та Україною. Сполучені Штати та Бразилія сукупно контролюють близько 60% глобального експорту, диктуючи цінову динаміку, тоді як частка України становить 11,2% [28].

Аргентинська кукурудза у лютому 2026 року залишається найбільш агресивною за ціновим демпінгом: на ринках Південної Європи та Північної Африки вона пропонується зі значним дисконтом, часто будучи на 15 доларів за

тонну дешевшою за українську пропозицію (рівні CFR на аргентинську кукурудзу фактично дорівнюють українським цінам на умовах FOB).[29] Незважаючи на цей безпрецедентний ціновий тиск з боку країн Південної Америки, українська кукурудза зберігає кілька критичних конкурентних переваг на ринку Європейського Союзу. По-перше, це статус «non-GMO» (продукція без генетичних модифікацій), що є обов'язковою вимогою для багатьох європейських виробників продуктів харчування та кормів преміум-сегмента. По-друге, це географічна близькість, яка забезпечує значно вищу швидкість виконання контрактів і менші ризики зриву ланцюгів постачання.¹⁰ Проте, українські експортери змушені активно шукати альтернативні ринки: за перші два місяці 2026 року загальний експорт кукурудзи зріс на 20% (до 5,6 млн тонн) головним чином завдяки потрійному збільшенню поставок до Туреччини (з 530 тисяч тонн до 1,6 мільйона тонн), що нівелювало частину втрат на європейському напрямку [30].

Ринок пшениці у досліджуваній період демонструє дещо іншу парадигму розвитку, стикаючись із проблемами внутрішньоєвропейського профіциту. У 2025 році експорт пшениці приніс Україні 3,0 мільярда доларів, що склало 13% від загального агроекспорту. Однак уже на початку 2026 року відбулися кардинальні структурні зсуви. За січень-лютий 2026 року загальні поставки української пшениці на зовнішні ринки зменшилися на 43% у натуральному вираженні (з 2,1 до 1,2 мільйона тонн). Найбільш критичним став обвал експорту безпосередньо до Європейського Союзу – він скоротився майже вдесятеро, впавши з 850 тисяч тонн до мізерних 88 тисяч тонн.

Головним каталізатором такого різкого падіння став рекордний власний врожай пшениці в країнах ЄС, який у 2025 році досяг 134,4 мільйона тонн. Це призвело до катастрофічного зниження імпортного попиту на європейському континенті. Європейський ринок виявився перенасиченим власною пропозицією, про що яскраво свідчить різке падіння експорту м'якої пшениці з самого ЄС на 58% (до 1,11 мільйона тонн) у 2025/2026 маркетинговому році. Франція, один із традиційних лідерів, практично зупинила експорт, тоді як

Румунія, Німеччина та Болгарія намагаються реалізувати свої надлишки. Ця ситуація створює ефект подвійного тиску на українського експортера зерна. З одного боку, фізично закриваються двері європейського ринку через внутрішній профіцит та відновлення захисних тарифних бар'єрів. З іншого боку, українська пшениця змушена вступати в пряму цінову війну з надлишками європейської пшениці на традиційних для України ринках Близького Сходу та Африки (зокрема в Саудівській Аравії, Нігерії та Алжирі, які стали головними покупцями пшениці з ЄС) [29].

Ячмінь, який до початку повномасштабного вторгнення демонстрував стабільні врожаї понад 10 мільйонів тонн щороку, продовжує стрімко втрачати свої конкурентні позиції. У сезоні 2024/2025 років виробництво цієї культури склало лише 5,56 мільйона тонн (проти 5,78 млн тонн роком раніше). З цього обсягу було експортовано близько половини – 2,25 мільйона тонн, що принесло 394 мільйони доларів валютної виручки.¹³ Структура збуту ячменю також зазнала змін: найбільшим покупцем став Китай (708 тисяч тонн), тоді як серед європейських країн лише Іспанія (254 тисячі тонн) увійшла до трійки лідерів, поруч із Лівією. Прогнози на 2026 рік передбачають подальше скорочення врожаю ячменю до 4,94 мільйона тонн за збереження обсягів експорту на рівні 2,3 мільйона тонн [29].

Це свідчить про маргіналізацію ячменю в загальній структурі вітчизняного експорту та його перехід до категорії культур внутрішнього споживання та вузьконішевого експорту.

Системною загрозою для конкурентоспроможності всієї зернової групи у 2026–2027 роках залишаються невідворотні кліматичні зміни та структурні втрати виробничого потенціалу, спричинені наслідками військової агресії. Національний банк України (НБУ) у своєму макроекономічному інфляційному звіті суттєво погіршив очікування щодо врожаю зернових. Прогноз збору зернових у 2025 році було знижено з 61,7 до 57,9 мільйона тонн через весняні заморозки та тривалу посуху, що охопила значну частину країни. Більше того, прогноз на 2026–2027 роки закріплено на песимістичному рівні близько 60

мільйонів тонн (порівняно з попередніми очікуваннями у 64,9 млн тонн).¹⁴ Ключовими обмежувальними факторами, за даними НБУ, є втрата систем повноцінного зрошення на півдні країни через руйнування Каховського водосховища, надзвичайно повільні темпи розмінування територій, кліматичні аномалії та критичне зниження маржинальності вирощування зернових через відновлення квот і мит з боку ЄС [27].

Відповідно, зерновий сектор України у 2024–2026 роках перебуває у стані вимушеної трансформації. Він поступово перетворюється з головного локомотива економічного зростання та джерела надприбутків у стабілізуючий елемент сівозміни. Прибутковість у цьому сегменті відтепер забезпечується не за рахунок сприятливої кон'юнктури глобального ринку, а виключно завдяки жорсткому контролю за собівартістю та операційній ефективності. За оцінками науковців Інституту аграрної економіки, витрати на мінеральні добрива становлять до 25% у структурі вартості агропродукції, а паливно-мастильні матеріали – до 15%. Відтак, будь-які коливання цін на газ чи нафту на світових біржах миттєво нівелюють і без того крихку маржинальність українських виробників зерна (табл.2.4).

Таблиця 2.4 – Динаміка експорту та рентабельності ключових зернових культур України (2024–2025 рр.)

Культура	Валютна виручка 2025 (млрд \$)	Частка загальному експорту 2025, %	Основні напрямки експорту 2025	Головні конкурентні бар'єри на ринку ЄС
Кукурудза	3,9	17	ЄС (Південна Європа), Туреччина	Демпінг з боку Аргентини та Бразилії; висока частка логістики в ціні
Пшениця	3,0	13	Іспанія, MENA, Південно-Східна Азія	Рекордні внутрішні врожаї в ЄС; відновлення тарифних квот
Ячмінь	0,39	< 2	Китай, Іспанія, Лівія	Звуження ємності ринку фуражних культур

Джерело: сформовано автором

На тлі стагнації маржинальності зернових культур, олійний комплекс

України у 2024–2026 роках продемонстрував вражаючу стійкість та перетворився на ключовий інструмент фінансового виживання, забезпечення ліквідності та макроекономічної стабільності держави. За прогнозними оцінками науковців Інституту аграрної економіки, у 2025 та 2026 роках вітчизняні аграрії свідомо продовжують робити стратегічну ставку саме на олійні культури, оскільки вони гарантують незрівнянно вищий рівень прибутковості.⁷ Фундаментальна економічна перевага олійних культур полягає у їхній значно вищій вартості за одну тону продукції порівняно із зерновими. Це автоматично зменшує питому вагу транспортно-логістичних витрат у загальній структурі експортної ціни, роблячи ці культури менш чутливими до блоkad портів, страйків перевізників чи дефіциту залізничних вагонів. Як наслідок, за підсумками 2024 року рентабельність вирощування ріпаку в Україні наблизилася до феноменальних 60%, сої до 40%, а соняшнику – до 30%.

Європейський Союз відіграє роль абсолютного монополіста у поглинанні українського експорту олійних культур. За даними аналітики, європейський ринок акумулює понад 75% від загального обсягу вирощених в Україні експортних партій сої та ріпаку. У товарній структурі олійного експорту до ЄС безперечно домінують ріпак (54,5%) і соєві боби (39,6%), які сукупно формують 94% усієї олійної виручки на цьому напрямку [24].

Така концентрація, з одного боку, підкреслює стратегічну незамінність української продукції для європейської переробної та біопаливної промисловості, але з іншого – створює суттєві ризики надмірної залежності від регуляторних рішень Брюсселя.

Соняшник та продукти його переробки залишаються беззаперечним лідером вітчизняного агропромислового комплексу. У 2025 році соняшникова олія зберегла за собою статус експортного товару номер один для України, згенерувавши рекордні 5,2 мільярда доларів валютної виручки, що становить 23% від загального аграрного експорту держави. Конкурентна перевага української соняшникової олії на ринку ЄС та світу має виключно стійкий характер. Вона базується не на продажі дешевої сировини, а на функціонуванні

потужної, модернізованої вітчизняної переробної інфраструктури (олійноекстракційних заводів), яка дозволяє експортувати продукт із високою доданою вартістю. Попит на сировину всередині країни настільки високий, що внутрішня закупівельна вартість насіння соняшнику з січня до жовтня 2024 року зросла майже на 158%.⁷ Це створило потужні стимули для фермерів максимально розширювати посівні площі під цією культурою. Проте існують жорсткі агрономічні обмеження: Владислав Черчель (в.о. директора Інституту зернових культур НААН) наголошує на системній шкоді від надмірних посівів соняшнику, який катастрофічно виснажує водний баланс ґрунту. Відновлення гідрологічного режиму після соняшнику триває 4–5 років, і сівба озимої пшениці відразу після нього призводить до втрати щонайменше половини потенційної врожайності зерна [24].

Це означає, що екстенсивне нарощування прибутковості за рахунок монокультури соняшнику неможливе без ризику деградації земель, що об'єктивно вимагає розширення площ під іншими, більш дружніми до ґрунту культурами.

На європейському ринку конкуренція у соєвому сегменті, особливо щодо соєвого шроту, залишається вкрай жорсткою через тотальне домінування бразильських та аргентинських транснаціональних компаній, які формують глобальний ціновий орієнтир. Однак Україна має дві унікальні конкурентні переваги, які дозволяють їй не просто виживати, а й нарощувати маржинальність. По-перше, це здатність швидко доставляти невеликі (порівняно з трансатлантичними панамаксами) партії автомобільним та залізничним транспортом. По-друге, це міцне утримання ніші постачальника виключно «non-GMO» продукції, за яку європейські споживачі готові платити преміальну ціну. Стратегічним драйвером конкурентоспроможності української сої у 2026 році стає імплементація нового європейського регламенту EUDR, спрямованого на боротьбу з вирубкою лісів. На відміну від південноамериканської сої, під яку масово вирубуються ліси Амазонії, українська продукція традиційно вирощується на історично сформованих сільськогосподарських угіддях (степ та

лісостеп). За умови створення прозорих національних систем простежуваності, відповідність регламенту EUDR перетворить українську сою з альтернативного продукту на безальтернативний пріоритет для європейських імпортерів.

Ріпак, який формувє більше половини експортної виручки олійної групи до ЄС 15, у 2026 році став каталізатором структурних змін в українській економіці. Головним макроекономічним трендом першого кварталу 2026 року стала кардинальна зміна моделі реалізації цієї культури: відбувся стрімкий перехід від експорту сирого насіння до експорту продукції глибокої переробки. За підсумками січня-лютого 2026 року Україна здійснила справжній технологічний прорив, експортувавши ріпакової олії на суму 102 мільйони доларів. Для порівняння: за аналогічний період 2025 року цей показник становив мізерні 3 мільйони доларів. Цей безпрецедентний стрибок миттєво підняв ріпакову олію з 61-ї на 8-му позицію в загальнонаціональному рейтингу найважливіших аграрних експортних товарів. Такий феноменальний перехід свідчить про якісну еволюцію вітчизняного агропромислового комплексу. Навіть в умовах постійних воєнних ризиків, блекаутів та кадрового дефіциту в Україні відбувається інтенсивний розвиток внутрішньої переробної промисловості. Трансформація ріпаку на олію дозволяє акумулювати додану вартість всередині національної економіки, створювати робочі місця та суттєво зменшувати залежність від вузьких місць експортної логістики, оскільки транспортування цистерни з олією є значно рентабельнішим за перевезення вагонів із насінням. Крім того, європейський ринок ріпакової олії має гарантований і постійно зростаючий попит з боку виробників екологічного біодизеля, що повністю відповідає цілям Європейського зеленого курсу (Green Deal).

В умовах звуження норми прибутку в традиційному масовому зерновому секторі, вирощування нішевих культур у 2025 році перетворилося з екзотичного експерименту на стратегічний інструмент управління ризиками, оптимізації сівозміни та максимізації чистого прибутку на кожен гектар оброблюваної площі (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Порівняльна характеристика фінансово-економічних показників олійних культур (2024-2025 рр.)

Культура (продукт)	Оціночна рентабельність, %	Валютна виручка 2025, млрд. дол.	Частка в олійному експорті до ЄС, %	Ключовий чинник конкурентоспроможності	Локалізація доданої вартості
Соняшник (олія)	~ 30	5,2	Дані агреговані	Глобальна монополія якості, налагоджені канали B2B збуту	Висока
Соя (боби)	~ 40	1,3	39,6	Преміум за статус "non-GMO", високий потенціал сертифікації за вимогами EUDR	Середня (значна частка експортується у вигляді сировини)
Ріпак (сировина)	~ 60	Дані агреговані	54,5	Географічна наближеність до потужностей біопаливної індустрії Німеччини та Польщі	Низька (сировинний експорт)
Ріпакова олія	Висока маржа переробника	0,102	Стрімке зростання	Інноваційний зсув: задоволення попиту ЄС на готові компоненти для біодизеля	Дуже висока

Джерело: сформовано за даними [26, 28]

Конкурентна модель нішевого сегменту концептуально відрізняється від масових культур: вона базується не на валових обсягах виробництва, а на надзвичайно високій ціні реалізації, унікальних органолептичних властивостях продукту та чіткому позиціонуванню в екологічних або дієтологічних сегментах ринку ЄС. Аналітика свідчить, що український агросектор проходить через глибоку трансформацію, де нішеві культури стають драйвером прибутковості та інструментом адаптації до кліматичних змін. Сучасні технології вирощування стали значно дорожчими через зростання цін на добрива (з 8-10 тис. грн/т до понад 20-30 тис. грн/т), насіння та засоби захисту. У цих умовах бобові культури (горох, сочевиця, нут) посідають абсолютно унікальне місце в конкурентній стратегії агропідприємств. Експерти аналітичного центру Rabobank у своєму спеціалізованому звіті називають бобові «зіркою сталого агровиробництва». 20 3 2015 року світова торгівля бобовими зросла на 29%, досягнувши 21 мільйона

тонн у 2024 році. Головна економічна цінність бобових полягає в тому, що вони функціонують як «природний завод добрив». Фіксуєючи атмосферний азот, вони суттєво покращують родючість ґрунтів і їх водоутримувальну здатність.²⁰ Це дозволяє фермерам кардинально заощаджувати на дорогих азотних мінеральних добривах при вирощуванні наступних культур. Владислав Черчель підкреслює, що будь-яка культура (особливо пшениця), посіяна після гороху, забезпечить значно вищий прибуток.

У сезоні 2025/2026 років Україна досягла видатних виробничих результатів, зібравши 653 тисячі тонн гороху (+40% до попереднього року), що стало найвищим показником за останні 7 років. Середня врожайність склала 2,4-2,5 т/га. Однак ринок зіткнувся із парадоксом збуту: рекордний врожай обернувся рекордними труднощами з реалізацією, а темпи експорту виявилися нетипово низькими. Причиною стала агресивна глобальна конкуренція. Російська Федерація стрімко збільшує частку експорту сухого гороху, витісняючи Україну з традиційних ринків, тоді як Туреччина формує потужний регіональний хаб із переробки, диктуючи ціни постачальникам. Попри ці труднощі, попит на рослинний протеїн (сочевицю та нут) у розвинених країнах ЄС демонструє експоненційне зростання як альтернатива м'ясним та молочним продуктам. Україна має величезний потенціал у цьому напрямку, про що свідчить розширення площ під сочевицею до рекордних 17 тисяч гектарів завдяки наявності якісної вітчизняної селекції (6 зареєстрованих сортів).

Технічні та ефіроолійні культури (олійний льон, технічні коноплі, коріандр) демонструють феноменальні показники економічної ефективності, у багато разів перевершуючи традиційні зернові. Справжнім драйвером промислової ніші стали технічні коноплі. Їхня рентабельність у насінневому напрямку становить близько 112,5% (генеруючи 12,7 тис. грн чистого прибутку з гектара), при виробництві волокна – 62,5%, а при комбінованому використанні (посівний матеріал та треста) рентабельність сягає неймовірних 183,8%, забезпечуючи до 1,3 тисячі доларів фінансової віддачі з гектара. Наявність в Україні вже трьох функціонуючих заводів із глибокої переробки конопель (на

текстиль, целюлозу та біопластик) нівелює проблему збуту та формує інноваційну експортну пропозицію для європейської екологічної промисловості.

Олійний льон також закріпив за собою статус високоліквідної культури з рентабельністю 25-40%. На європейському ринку він користується стабільним попитом завдяки своїм дієтичним властивостям, а експортна ціна в ЄС варіюється у привабливому діапазоні від 500 до 600 доларів за тонну (тоді як внутрішня ціна становить 15-20 тис. грн/т). Великі вітчизняні агрохолдинги (наприклад, «ТАС Агро», «АГРОТРЕЙД») вже розпочали системну інтеграцію льону у свої сівоzmіни для захисту від цінової волатильності.¹⁹ Окремої уваги заслуговує коріандр культура, яка стала символом деокупації Півдня України. Зі значно нижчою собівартістю вирощування, коріандр генерує більший чистий прибуток, знаходячи гарантований збут у парфумерній індустрії Німеччини та країн ЄС. Абсолютними ж лідерами за рівнем прибутку з одного гектара стали овочеві та пряні преміум-ніші: вирощування спаржі здатне генерувати до 1,5 мільйона гривень чистого доходу з гектара (ринок ЄС та внутрішній ринок залишаються вкрай дефіцитними), а рентабельність гірчиці на цінових піках сягала 200% при ціні від 500 до 1500 доларів за тонну [30].

Сектор бджільництва та експорт меду також демонструють тривожні ознаки логістичної та цінової турбулентності. Історично Україна входить до ТОП-5 світових експортерів меду, причому ринок ЄС завжди був домінуючим, поглинаючи від 82% до 90% вітчизняних поставок (США – 15%, Ізраїль, Японія – по 1%). Однак макроекономічний прогноз на 2026 рік передбачає скорочення експортних обсягів українського меду на 10–20%, до рівня 40–45 тисяч тонн. Генеральний директор компанії Beehive зазначає, що головною перепоною стало колосальне зростання логістичного тиску. Збірні партії меду формуються з різних регіонів країни, і зростання вартості пального різко підвищило внутрішню собівартість. Більше того, глобальна логістична криза призвела до того, що вартість доставки морського контейнера до платоспроможних країн Перської затоки підскочила до 20 тисяч доларів, а терміни транспортування розтягнулися до 90 днів. Це змусило експортерів тимчасово призупинити постачання на

маржинальні близькосхідні ринки. Відтак, збереження та розширення присутності на ринку Європейського Союзу, попри його власне квотування, залишається єдиним безальтернативним пріоритетом для українських пасічників у 2026 році.²⁵ Додатковим викликом є тимчасовий дефіцит меду до початку нового врожаю восени 2026 року, що провокує волатильність оптових цін на внутрішньому ринку (табл. 2.6) [25].

Таблиця 2.6 – Матриця конкурентних позицій та ризиків ключових нішевих культур на ринку ЄС (прогноз 2025-2026 рр.)

Група Культура	Очікувана рентабельність, %	Логістична чутливість	Ключовий фактор конкурентоспроможності в ЄС	Стратегічні ризики та бар'єри
Технічні коноплі	183	Низька	Екологічний текстиль, целюлоза, Green Deal	Дефіцит спеціалізованої збиральної техніки
Олійний льон	25 – 40	Середня	Органолептичні властивості, дієтологічні тренди	Цінова волатильність, залежність від вузькопрофільних європейських трейдерів
Бобові (горох, сочевиця)	Середня	Висока	Задоволення попиту на рослинний білок, екологічність	Агресивний демпінг з боку РФ, нестача вітчизняної переробки
Волоський горіх	Критично низька	Середня	Історично високі смакові якості українських ядер	Жорсткі внутрішні регуляторні бар'єри, абсолютна втрата ринку через експансію Китаю
Мед натуральний	Знижується	Дуже висока	Якість продукції, налагоджені зв'язки в ЄС	Зростання вартості доставки (до \$20 тис. за контейнер), скорочення експорту на 10-20%
Органічні ягоди	Висока (преміальна)	Висока	Ексклюзивний попит, ідеальна відповідність стандартам ЄС	Енергетичні блекаути (ризики для заморожування), тривалий процес сертифікації

Джерело: сформовано за даними [28]

Всебічне співставлення конкурентних переваг, логістичних обмежень та економічної ефективності трьох фундаментальних товарних груп дозволяє виділити глибинну закономірність, яка детермінує експортну стратегію України на 2026 рік та на весь подальший період підготовки до повноцінного членства в Європейському Союзі. Конкурентоспроможність вітчизняного аграрного

експорту більше не є функцією, що залежить виключно від природно-кліматичних умов (наявності родючих чорноземів); вона безповоротно трансформувалася у функцію логістичної резильєнтності, глибини промислової переробки сировини та здатності до швидкої адаптації в умовах турбулентного регуляторного середовища ЄС.

1. Економіка вартості перемагає економіку маси. Порівняльний аналіз яскраво ілюструє концептуальну слабкість та вразливість сировинної зернової моделі. Попри те, що кукурудза та пшениця продовжують відігравати роль «валуоутворюючих» стовпів експорту (забезпечуючи понад 30% сукупної виручки), падіння валютних надходжень на 40% та маргіналізація рентабельності до 11% свідчать про об'єктивне вичерпання екстенсивної парадигми в умовах високих трансакційних та логістичних витрат. На противагу цьому, олійний комплекс (соняшник, соя, ріпак), маючи суттєво вищу вартість за одиницю ваги, довів свою здатність ефективно абсорбувати логістичні шоки. Вибухове зростання експорту ріпакової олії з 3 до 102 мільйонів доларів на початку 2026 року є еталонним кейсом того, як інвестиції у внутрішню переробку здатні мультиплікувати валютну виручку, створювати додану вартість і одночасно розвантажувати перевантажену логістичну інфраструктуру, відмовляючись від транспортування навалювальних вантажів.

2. Агрономічна взаємозалежність як фактор макроекономічної конкурентоспроможності. Результати аналізу переконливо доводять, що конкурентні позиції окремих культур неможливо розглядати в ізоляції. Нарощування площ під високорентабельним соняшником жорстко лімітується фактором критичного виснаження вологи та поживних речовин у ґрунті. У цьому контексті бобові культури (горох, сочевиця) та ефіроолійні ніші (льон) набувають стратегічної важливості, яка виходить далеко за межі їхнього безпосереднього експортного потенціалу. Навіть якщо прямий прибуток від реалізації гороху у 2026 році постраждав через логістичні труднощі, він з надлишком компенсується завдяки ефекту біологічної азотфіксації, що дозволяє різко знизити собівартість вирощування наступних у сівозміні пшениці чи

кукурудзи, роблячи їх більш конкурентними на глобальному ринку. Нішеві культури, таким чином, виступають не лише як джерело преміального прибутку, а як фундаментальна інвестиція в довгострокову екологічну та економічну стійкість аграрного сектору.

3. Визначальний вплив інституційних та регуляторних бар'єрів. Ринок Європейського Союзу, будучи головним фінансовим донором для українського агросектору, водночас висуває найжорсткіші у світі вимоги як тарифного (квоти, механізм захисного «екстреного гальма»), так і нетарифного (стандарти безпеки харчових продуктів, регламент EUDR, вимоги Green Deal) характеру. Українські експортери сої та органічних ягід демонструють сильні позиції завдяки високому рівню інституційної адаптації до систем європейської сертифікації. Натомість катастрофічна ситуація на ринку волоського горіха, де Україна за один 2025 рік втратила 90% свого експортного потенціалу, доводить аксіому: непередбачене або обтяжливе внутрішнє державне регулювання експортних процедур здатне миттєво нівелювати будь-які географічні, кліматичні чи історичні конкурентні переваги. Внаслідок регуляторних прорахунків преміальні європейські ринки, які демонструють 75% зростання попиту, були безперешкодно віддані глобальним конкурентам з Азії.

4. Безальтернативність стратегії ринкової диверсифікації. Статистика 2024–2026 років засвідчує, що український агросектор змушений безперервно маневрувати. Зниження частки ЄС в загальному експорті нижче 50% не є ознакою поразки, а свідчить про свідоме управління ризиками. Для масової зернової групи географічна диверсифікація в бік Близького Сходу, Туреччини та Азії стала питанням елементарного виживання через рекордний внутрішній профіцит зерна в ЄС. З іншого боку, для товарів із глибокою переробкою (олії), органічної продукції та преміальних нішевих культур (спаржа, ягоди) ринок Європи залишатиметься абсолютним і безальтернативним пріоритетом. Це зумовлено надзвичайно високою купівельною спроможністю європейського населення та готовністю платити так звану «екологічну премію» за безпечність, простежуваність та відсутність ГМО.

Підсумовуючи порівняльний аналіз, можна стверджувати, що конкурентний потенціал української агропродукції у перспективі 2026–2027 років жорстко детермінований рівнем її технологічної переробки та здатністю до гнучкої ринкової мікро-сегментації. Зернова група, залишаючись базисом продовольчої безпеки, об'єктивно перетворюється на заручника глобальної цінової макрокон'юнктури та вузьких місць транспортної логістики. Олійна група, еволюціонуючи у бік експорту готових харчових олій та біопаливних компонентів, виступає головним генератором макрофінансової стабільності та валютної ліквідності держави. У свою чергу, нішеві, ефіроолійні та органічні культури формують інноваційний базис для інтенсивного розвитку фермерського підприємництва. Вони гарантують найвищу фінансову віддачу з кожного гектара та забезпечують безперешкодний і маржинальний доступ до найвибагливіших екологічних сегментів європейського ринку. Лише гармонійна синергія та збалансоване поєднання цих трьох стратегічних підходів є єдиним дієвим економічним механізмом збереження лідерських конкурентних позицій аграрного сектору України в умовах глобальної нестабільності та повоєнного відновлення.

Висновки до розділу 2

Підсумовуючи результати аналізу, можна зробити висновок, що експорт української агропродукції до ЄС у 2024–2026 роках проходить етап жорсткої структурної трансформації. Завершення дії надзвичайних автономних торговельних заходів (АТМ) та запровадження Європейським Союзом механізму «екстреного гальма» призвело до скорочення обсягів експорту (зокрема пшениці, кукурудзи, м'яса птиці) та зниження частки ЄС у загальній структурі вітчизняного агроекспорту до 47,5% у 2025 році. Порівняльний аналіз ключових товарних груп показав, що сировинна (зернова) модель економіки вичерпує свою ефективність через високу логістичну чутливість та глобальний ціновий демпінг. Натомість олійний комплекс (особливо соняшникова та

ріпакова олія) та сегмент нішевих культур (технічні коноплі, льон, бобові) виступають головними гарантами макрофінансової стабільності, генеруючи високу додану вартість.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗШИРЕННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

3.1 Шляхи підвищення якості та сертифікації української агропродукції відповідно до стандартів Green Deal

Трансформація аграрного сектору України в умовах глобальних кліматичних викликів та євроінтеграційних процесів вимагає докорінного переосмислення підходів до формування експортного потенціалу. Сучасна парадигма міжнародної торгівлі, диктована Європейським зеленим курсом (European Green Deal), зміщує акцент з кількісних показників виробництва на якісні характеристики, екологічну нейтральність та повну простежуваність ланцюгів доданої вартості. Для України, де сільське господарство у 2022 році сформувало 8,6% ВВП та забезпечило 53% товарного експорту, адаптація до стандартів Green Deal є стратегічною умовою збереження економічної стабільності та доступу до преміальних ринків. Шлях до підвищення якості та сертифікації української агропродукції пролягає через синергію законодавчої гармонізації та впровадження інноваційних систем менеджменту, що відповідають європейській стратегії «Від ферми до виделки» (Farm to Fork Strategy). Європейський зелений курс становить собою дорожню карту перетворення Європи на кліматично нейтральний континент до 2050 року, де центральним елементом є стратегія Farm to Fork, яка інтегрує екологічні цілі безпосередньо у виробничі цикли. Процес адаптації українського виробництва має враховувати жорсткі кількісні обмеження, які ЄС запроваджує до 2030 року: скорочення використання хімічних пестицидів та ризику від них на 50%, зменшення втрат поживних речовин у ґрунті на 50%, а також скорочення продажів антимікробних засобів для тваринництва на 50%. Крім того, стратегія передбачає досягнення рівня 25% органічного землеробства від загальної площі земель та дворазове скорочення харчових відходів на душу населення. Ці вимоги неминуче стануть частиною імпорتنих регламентів через механізми

транскордонного вуглецевого коригування та нові технічні стандарти безпечності. Державним фундаментом для цих перетворень є Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні до 2030 року, схвалена урядом у листопаді 2024 року. Документ фокусується на підготовці сектору до вступу в ЄС через гармонізацію законодавства, лібералізацію ринку землі та розвиток переробки сировини всередині країни для відходу від сировинної моделі експорту. Стратегічною метою є переробка понад 50% сільськогосподарської продукції, зокрема олії, м'ясних та молочних продуктів, а також кормів для тварин. Окремим пріоритетом визначено розвиток цифрових інструментів, таких як Державний аграрний реєстр (ДАР), що стає єдиним вікном для взаємодії аграріїв з державою та отримання сертифікованої допомоги. Для практичної реалізації цих амбітних цілей українські агропідприємства змушені форсовано переходити від традиційних методів господарювання до технологій точного землеробства (Precision Agriculture). Використання дронів, супутникового моніторингу та диференційованого внесення добрив дозволяє не лише оптимізувати витрати, а й документально підтвердити європейським аудиторам зменшення екологічного сліду. Ключовим інструментом доступу до преміальних європейських ринків стає проходження комплексної міжнародної сертифікації за стандартами GLOBALG.A.P., IFS та BRC, які підтверджують не лише безпечність самого продукту, а й соціальну відповідальність та екологічність процесу його виробництва.

Окремим стратегічним викликом у межах Green Deal є підготовка до повної імплементації європейського Регламенту EUDR (щодо продукції, вільної від знелісення). Українські виробники сої, деревини та м'яса великої рогатої худоби повинні вже зараз розбудовувати системи жорсткої геолокаційної простежуваності своїх земельних ділянок, щоб довести відсутність шкоди для лісових фондів. Крім того, активний розвиток нішевого сегменту вимагає розширення співпраці з вітчизняними сертифікаційними органами (наприклад, «Органік Стандарт»), що дозволяє легально маркувати продукцію європейським логотипом «Organic» (євролисток).

Водночас екологічна трансформація вимагає колосальних капіталовкладень. Відповідно, конкурентоспроможність українського експорту в майбутньому прямо залежатиме від здатності вітчизняного бізнесу відповідати нефінансовим критеріям ESG (Environmental, Social, and Governance) та залучати «зелене» фінансування (Green Finance) від європейських інституційних інвесторів та фондів повоєнного відновлення для модернізації своїх очисних споруд, біогазових установок та переробних ліній.

3.2. Диверсифікація експортних потоків: перехід від сировинної моделі до продукції з високою доданою вартістю

Фундаментальною проблемою макроекономічного розвитку аграрного сектору України протягом усього періоду її незалежності залишалася гіпертрофована орієнтація на виробництво та експорт непереробленої сільськогосподарської сировини. Така економічна модель, незважаючи на те, що вона забезпечувала державі значні обсяги валютної виручки в періоди сприятливої глобальної сировинної кон'юнктури, водночас формувала критичну вразливість національної економіки до макроекономічних шоків, волатильності світових цін на біржові товари та логістичних криз. До початку повномасштабного вторгнення Україна впевнено займала передові позиції у світових обсягах виробництва основних сільськогосподарських культур, зокрема соняшника, ріпаку, ячменю, кукурудзи, пшениці та сої. Однак експорт мільйонів тонн базового зерна через глибоководні порти Чорного моря приховував у собі стратегічну слабкість: лівова частка доданої вартості формувалася не всередині країни, а на переробних підприємствах країн-імпортерів. В умовах повномасштабної війни, коли традиційні морські логістичні ланцюги були суттєво деформовані, а вартість транспортування великотоннажних вантажів з низькою питомою вартістю критично зросла, перехід до виробництва та експорту продукції з високою доданою вартістю трансформувався з теоретичної рекомендації економістів у безальтернативний імператив виживання та

подальшого розвитку галузі [33].

Стратегічний вектор відходу від сировинної моделі отримав своє концептуальне та нормативне оформлення на найвищому державному рівні в рамках розробки оновленої Експортної стратегії України на період до 2030 року. Головним пріоритетом цього масштабного документа, який розробляється Міністерством економіки із залученням міжнародної експертизи, визначено розвиток виробництва продукції з поглибленою переробкою та безпрецедентне розширення можливостей вітчизняних експортерів на зовнішніх ринках. Базовим елементом нової експортної стратегії виступає практична реалізація державної політики «Зроблено в Україні», яка має на меті стимулювання переробної промисловості, кардинальну модернізацію інструментів підтримки експорту та посилення інституційної спроможності держави [34].

Ключові макроекономічні індикатори, закладені в Експортну стратегію до 2030 року, є надзвичайно амбітними і передбачають системну структурну трансформацію всієї економіки. Зокрема, планується зростання загального обсягу експорту товарів і послуг до 77 мільярдів доларів США на рік (для порівняння, у 2024 році цей показник становив близько 51 мільярда доларів США). Стратегія також передбачає підвищення частки експорту у валовому внутрішньому продукті (ВВП) країни до 33 %, тоді як у 2023 році цей показник впав до 25 % порівняно з 49 % у довоєнному 2014 році. Найбільш показовим індикатором для аграрного сектору є цільовий показник зменшення частки сировинного експорту у загальній структурі до рівня 59 %. Досягнення цих амбітних показників вимагає докорінної реструктуризації аграрного виробництва, спрямованої на максимізацію вартості, що створюється безпосередньо всередині країни перед перетином продукцією митного кордону. Для реалізації цих цілей держава планує запуск нових інструментів фінансової підтримки через Експортно-кредитне агентство (ЕКА), створення Фонду розвитку експорту та вдосконалення торгово-економічного представництва інтересів вітчизняного бізнесу за кордоном [34].

Аналіз емпіричних статистичних даних за 2025 рік підтверджує наявність

перших потужних позитивних зрушень у напрямі глибокої переробки, хоча загальний макроекономічний та безпековий фон залишався надзвичайно складним. Загальний обсяг зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією зазнав певного скорочення: експорт склав 22,71 мільярда доларів США, що на 9 % менше за рекордний показник попереднього 2024 року, який становив 24,84 мільярда доларів США. Це падіння було спричинене низкою факторів, зокрема військовими атаками на портову інфраструктуру Великої Одеси та кластеру річки Дунай, що уповільнило відвантаження, а також відставанням темпів збирання врожаю через несприятливі погодні умови. Водночас загальний зовнішньоторговельний оборот аграрної продукції у 2025 році становив 31,83 мільярда доларів США, при цьому імпорту зріс на 13 % і досяг 9,12 мільярда доларів США. Попри загальне падіння експортної виручки, агропродовольча продукція продовжувала утримувати статус непохитного фундаменту зовнішньої торгівлі, забезпечивши 56 % усього українського товарного експорту.

Найбільш оптимістичним та показовим індикатором якісних структурних змін стало досягнення історичного максимуму в сегменті реалізації переробленої продукції. Згідно з даними експертів Національної академії аграрних наук України (НААН), вартість експорту товарів харчової та переробної промисловості (готових харчових продуктів) у 2025 році досягла безпрецедентних 4,4 мільярда доларів США. Це означає, що частка переробленої продукції вперше перетнула психологічну позначку і склала понад 20 % від усіх аграрних поставок за кордон. Ця динаміка свідчить про формування стійкого висхідного тренду, який неможливо ігнорувати: якщо у 2021 році частка переробленої продукції становила лише 15 % (прибуток близько 4 мільярдів доларів), а у 2024 році — наблизилася до 17 %, то подолання двадцятивідсоткового бар'єра у 2025 році є чітким маркером успішної системної адаптації вітчизняного агробізнесу до нових логістичних та жорстких ринкових реалій. Перехід від сировини до готової продукції дозволяє компаніям забезпечити стабільний дохід, який значно менше залежить від спекулятивних коливань світових цін на біржові сировинні товари [35].

Структура експорту продукції з високою доданою вартістю у 2025 році демонструє чітку концентрацію капіталу та зусиль навколо кількох ключових товарних груп, які зуміли найшвидше модернізуватися та адаптуватися до суворих вимог європейських та світових споживачів. Детальна статистика доходів від переробки наведена в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Структура експорту української переробленої агропродукції у 2025 році

Товарна група переробленої агропродукції	Вартість експорту у 2025 році, млн дол. США	Питома вага в структурі переробки, %
Готові продукти з зерна, м'ясні вироби та продукти з м'яса	501	11,3
Цукор та цукрові кондитерські вироби	476	10,8
Алкогільні та безалкогольні напої, вироби з борошна	361	8,2
Перероблена плодоовочева продукція (консервація, соки), переробка олійних	349	7,9
Вироби з какао та шоколаду, жири та масла	346	7,8
Вершкове масло, тютюнова сировина	107	2,4
Сухе та згущене молоко, продукти з кави та чаю	97	2,2

Джерело: сформовано за даними [37]

Наведені статистичні дані яскраво ілюструють потужний потенціал тих галузей, які історично мали розвинену виробничу базу в Україні, але гостро потребували технологічної модернізації та маркетингової переорієнтації. Зокрема, переконливе лідерство м'ясної (501 млн дол. США) та цукрової (476 млн дол. США) галузей пояснюється високим рівнем консолідації капіталу в цих сферах. Великі вертикально інтегровані холдинги змогли залучити необхідні фінансові ресурси для інвестицій у приведення своїх виробничих потужностей у повну відповідність до надзвичайно жорстких санітарних та фітосанітарних норм (SPS) Європейського Союзу. Вони успішно запровадили системи аналізу небезпек та контролю у критичних точках (НАССР), пройшли складні багаторівневі аудит-перевірки європейських інспекторів та інтегрувалися в

міжнародну систему контролю TRACES NT. Особливої уваги заслуговує молочна галузь. За підсумками аналізу, саме молочні продукти (зокрема згущене молоко, яке стало драйвером експорту в окремі місяці) продемонстрували стійкість на зовнішніх ринках. Розвиток експорту готових харчових продуктів також виступає потужним мультиплікатором для суміжних галузей економіки, стимулюючи розвиток сучасної пакувальної індустрії, внутрішньої рефрижераторної логістики, інжинірингу та висококваліфікованих маркетингових послуг.

Одночасно зі зміною товарної структури відбувається масштабна і життєво необхідна географічна диверсифікація експортних потоків. Протягом 2022–2024 років ринок Європейського Союзу відігравав роль головного фінансового «рятувального кола» для українського агробізнесу завдяки безпрецедентному скасуванню мит та квот у рамках автономних торговельних заходів (АТМ). Проте, починаючи з 2025 року, спостерігається чітка і прогнозована тенденція до переорієнтації географії поставок. За підсумками 2025 року обсяги експорту аграрної продукції до країн ЄС скоротилися на 17 % і становили 10,8 мільярда доларів США, що означає зниження валютної виручки на 2,1 мільярда доларів США порівняно з 2024 роком (13 мільярдів доларів США). Відповідно, частка ЄС у вітчизняному експорті сільгосппродукції впала з 52,1 % у 2024 році до 47,5–47,6 % у 2025 році. Таке суттєве зниження є прямою реакцією ринку на завершення періоду повної лібералізації та повернення з 5 червня 2025 року до квотного режиму торгівлі, а також застосування європейською стороною механізмів «екстреного гальма» (emergency brakes) для захисту власних фермерів від напливу української продукції.¹⁰ Крім того, на динаміку вплинули ринкові цінові фактори: наприклад, валютна виручка від експорту кукурудзи до ЄС скоротилася на 40 %, незважаючи на те, що ця культура могла експортуватися без жорстких квотних обмежень.

У відповідь на європейські торговельні обмеження та логістичні ускладнення на західних сухопутних кордонах український агробізнес блискавично активізував експансію на ринки Глобального Півдня Азії, Африки

та Близького Сходу. Азійський регіон, який у 2022 році тимчасово втратив позицію основного імпортера української агропродукції через блокування портів, у 2025 році впевнено зберіг за собою друге місце серед напрямків експорту з часткою 30,8 %. Вартісні обсяги вітчизняного експорту до країн Азії становили 7 мільярдів доларів США. Ключовими стратегічними напрямками в цьому регіоні стали такі густонаселені країни, як Індія, Китай, Південна Корея, Індонезія, Бангладеш та В'єтнам. Окремим вектором диверсифікації стало розширення присутності в країнах Африканського континенту. Доходи від поставок до країн Африки у 2025 році на 8 % перевищили показник попереднього року і досягли 2,8 мільярда доларів США, забезпечивши регіону вагому частку у 12,3 % від загального українського агроекспорту. Поставки на Близький Схід згенерували ще 4,4 мільярда доларів США експортної виручки.

Одним із найбільш показових та драматичних прикладів таких структурних дисбалансів у 2025 році стала ситуація, що склалася у вітчизняному овочівництві. За даними Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД), виробництво овочів (зокрема традиційного «борщового набору», до якого входять цибуля, капуста, морква, буряк та картопля) в літньо-осінній період зросло на 20–25 %. З одного боку, це дозволило державі сформувати достатні внутрішні продовольчі резерви та повністю нівелювати імпорتنу залежність, яка спостерігалася в перші роки війни. З іншого боку, хронічна відсутність розгалуженої сучасної мережі технологічних овочесховищ, підприємств із шокової заморозки, сушіння та консервування спровокувала масштабну кризу перевиробництва. Унаслідок цього споживчі ціни на овочі в грудні 2025 року обвалилися на 29,8 % порівняно з аналогічним періодом минулого року. Фермери були змушені масово реалізовувати вирощену продукцію прямо з поля за цінами, що були в кілька разів нижчими від реальної собівартості виробництва. Цей ринковий парадокс яскраво і болісно демонструє економічний закон: просте нарощування валового збору сировини без паралельного та випереджального розвитку переробної та інфраструктурної ланки неминуче призводить до знищення маржинальності бізнесу. Як наслідок,

це закладає високі ризики того, що фермери переглянуть структуру посівних площ і критично скоротять інвестиційну активність у наступних виробничих циклах, що може призвести до дефіциту овочів у майбутньому.

Тваринництво та сектор переробки молока, навпаки, демонструють перші ознаки структурного оздоровлення та консолідації, що відбувається через концентрацію виробництва в корпоративному секторі. Згідно з аналітикою 2025 року, галузь продовжує перебувати у стані глибокої трансформації. Загальне поголів'я великої рогатої худоби (ВРХ) станом на 1 січня 2026 року скоротилося до 1804,1 тисячі голів (у тому числі 1022,3 тисячі корів). При цьому найбільше постраждали дрібні господарства населення, де поголів'я ВРХ обвалилося одразу на 23%. Проте у промисловому секторі спостерігаються абсолютно протилежні, позитивні тенденції. Спеціалізовані сільськогосподарські підприємства, які активно релокують свій бізнес зі східних та північно-східних регіонів у центральні та західні області країни, зуміли збільшити виробництво товарного молока на 7 %, довівши його обсяг до 3,18 мільйона тонн. Цей концептуальний зсув від дрібнотоварного виробництва у приватних домогосподарствах (яке не здатне забезпечити стабільні санітарні показники) до сучасного промислового виробництва є критично важливим фундаментом. Тільки великі ферми здатні гарантувати стабільну якість сировини класу «екстра», яка є абсолютно необхідною для виробництва експортоорієнтованої молочної продукції (твердих сирів, вершкового масла, сухого молока) у суворій відповідності до стандартів ЄС. За оцінками незалежних експертів, саме молочний сектор розглядається як один із найбільш перспективних напрямів для розширення української експортної експансії на європейський континент, за умови оперативного вирішення проблеми фізичного дефіциту якісної сировини.

Державна політика щодо стимулювання розвитку переробної промисловості у 2025 році набуває все більш продуманого та таргетованого характеру. Згідно з макроекономічними оцінками, для повноцінного переходу українського аграрного сектору до моделі виробництва продукції з високою доданою вартістю необхідно залучити гранберзький обсяг капіталу близько 7,7

мільярда доларів США прямих інвестицій виключно у створення потужностей із глибокої переробки сільгосппродукції. Беручи до уваги критичну обмеженість внутрішніх фінансових ресурсів в умовах затяжної війни, уряд запроваджує широкий спектр комбінованих інструментів фінансової та регуляторної підтримки. До них належать надання державних портфельних гарантій, розширення доступу до пільгового кредитування (зокрема через збереження лімітів за програмою «Доступні кредити 5-7-9 %»), пряма компенсація відсоткових ставок та імплементація міжнародних донорських програм. Окремо виділяються масштабні субсидії: у 2025 році понад 14 тисяч малих виробників отримали субсидії на одиницю оброблюваних угідь (загалом 1,1 млрд грн), понад 12 тисяч тваринницьких господарств отримали 421,3 млн грн спеціальної дотації на утримання корів, а 2704 фермери одержали 326,3 млн грн на утримання маточного поголів'я кіз та овець.

3.3 Моделювання сценаріїв розвитку аграрного експорту в умовах повоєнного відновлення та набуття членства в ЄС

Стратегічне планування довгострокового розвитку аграрного експорту в умовах безпрецедентної невизначеності, спричиненої геополітичними трансформаціями, наслідками повномасштабної війни та руйнуванням традиційної архітектури глобальної продовольчої безпеки, вимагає застосування найсучаснішого економіко-математичного апарату. Традиційні методи лінійної екстраполяції в таких умовах втрачають свою релевантність. Війна стала шоком колосальної сили для економіки України: у березні-квітні 2022 року, коли було паралізовано роботу 80-90 % підприємств, економіка опинилася на межі прірви, однак аграрний сектор виступив головним амортизатором цього удару. На сьогодні моделювання сценарних прогнозів дозволяє не лише екстраполювати існуючі статистичні тенденції, але й кількісно оцінити та верифікувати вплив масштабних макроекономічних шоків, інституційних зрушень та кардинальних змін у торговельних режимах на функціонування галузі. Майбутнє набуття

Україною повноправного членства в Європейському Союзі розглядається урядом як фундаментальний і незворотний вектор політичного та економічного розвитку. Проте, з наукової та аналітичної точок зору, цей глибокий інтеграційний процес генерує як унікальні історичні можливості, так і надзвичайно серйозні виклики для конкурентоспроможності вітчизняного агропромислового комплексу, які потребують скрупульозної кількісної оцінки.

Для розуміння базису, на якому будуються будь-які довгострокові моделі, необхідно детально проаналізувати реалістичний сценарій повоєнного відновлення, що спирається на оцінку поточних втрат та потреб галузі. Дослідження Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД), що підбивають макроекономічні підсумки 2025 року, окреслюють реалістичну, хоча і песимістичну базу для такого прогнозування. Офіційна статистика засвідчила, що загальний обсяг сільськогосподарського виробництва в Україні у 2025 році знизився на 6,8 % порівняно з попереднім роком. При цьому продукція рослинництва продемонструвала спад на 7,5 %, а тваринництва на 4,1 %.

Фундаментальним аспектом, що безпосередньо впливатиме на архітектуру майбутніх економічних моделей, є виникнення глибокої структурної асиметрії в рослинництві. Попри загальний системний спад галузі, валовий збір зернових та зернобобових культур у 2025 році несподівано зріс на 7,7 % і досяг 60,79 мільйона тонн (зокрема, було зібрано 23,27 млн тонн пшениці, 30,68 млн тонн кукурудзи та 5,2 млн тонн ячменю). Натомість виробництво високомаржинальних олійних культур, які традиційно були головним джерелом прибутковості агробізнесу, різко та катастрофічно скоротилося: валовий збір сої обвалився на 25,8 % (до 4,95 млн тонн), ріпаку на 11,2 % (до 3,2 млн тонн), а насіння соняшнику на 7,5 % (до 10,19 млн тонн). Ця критична асиметрія є гучним сигналом для розробників економічних моделей: вона свідчить про глибоке виснаження фінансових ресурсів вітчизняних фермерів. Через жорсткий дефіцит ліквідності та аномально високі погодні й військові ризики втрати врожаю, аграрії змушені масово переорієнтовувати структуру посівних площ на менш капіталомісткі, базові зернові культури замість того, щоб інвестувати у

виращування технологічно складних, але прибуткових олійних культур.

Динаміка безпосереднього експорту в цих умовах залишається ключовою незалежною змінною в усіх розроблених (оптимістичних чи песимістичних) сценаріях відновлення. Результати 2025/2026 маркетингового року продемонстрували значне просідання експортних можливостей: станом на кінець січня 2026 року експорт зернових культур скоротився на 27,8 % (було експортовано 18,42 млн тонн, що на 7,09 млн тонн менше, ніж за аналогічний період роком раніше). Найбільшого удару зазнав експорт кукурудзи, який впав на 31,6 %, та ячменю спад на 35,4 %.¹² Окрім сировини, скоротився навіть експорт борошна на 13,1 %, що свідчить про глобальні логістичні проблеми. Це падіння є комплексним наслідком не лише зменшення врожайності в попередніх періодах, а й безперервних атак на критичну портову інфраструктуру, що неминуче призвело до уповільнення обробки суден та стрімкого зростання вартості фрахту і страхових премій від воєнних ризиків.

Для повноцінного відновлення зруйнованого аграрного потенціалу та повернення до довоєнних траєкторій зростання потрібні гігантські капіталовкладення. Згідно з розрахунками, репрезентованими в наукових публікаціях та на Міжнародній конференції з питань відновлення України (URC 2022), загальний бюджет 10-річного проєкту відбудови економіки оцінюється у 750 мільярдів доларів США, з яких безпосередньо в аграрний сектор необхідно інвестувати не менше 37 мільярдів доларів США.

Найбільший науковий, політичний та практичний інтерес змодельований не через призму збільшення європейських дотацій, а через призму неминучого збільшення фінансових витрат вітчизняних фермерів, пов'язаних із категоричною необхідністю суворого дотримання всього масиву аграрного законодавства ЄС. Це включає жорсткі екологічні стандарти Європейського зеленого курсу (Green Deal), ліміти на використання пестицидів і добрив (стратегія Farm to Fork), а також високі стандарти щодо забезпечення добробуту тварин (animal welfare). Згідно з розрахунками за моделлю AGMEMOD, імплементація цих жорстких та надзвичайно дорогих європейських норм

призведе до неминучого короткострокового шоку та відчутного спаду сільськогосподарського виробництва в Україні, який найсильніше вдарить по сегменту основних зернових культур.

Кількісне моделювання чітко передбачає, що виробництво змодельованих товарів галузі рослинництва (включно зі стратегічно важливою рослинною олією та шротами) впаде на 26,5 % порівняно з базовим сценарієм розвитку. Траєкторія поступового відновлення вітчизняного виробництва після цього безпрецедентного шоку нормативної адаптації прогнозується економетрикою аж до 2033 року. Однак ключовим висновком є те, що це відновлення проходитиме на значно нижчому рівні порівняно з тими показниками виробництва, яких Україна могла б досягти, якби не запроваджувала дорогі та обмежувальні європейські стандарти.

Вплив повноправного членства в ЄС на обсяги експорту також матиме глибоко диференційований характер. Модель показує, що якщо за базовим сценарієм (без вступу до ЄС, але зі збереженням існуючої лібералізації торгівлі) загальний експорт аграрної продукції до ЄС до 2033 року мав би стрімко зрости на 132 % порівняно з еталонним 2021 роком, то за сценарію повноправного членства це зростання буде суттєво скромнішим і складе лише 87 %. Таке відчутне сповільнення темпів експортної експансії є прямою і неминучою ціною за підвищення собівартості виробництва української продукції через примусову екологізацію, скорочення використання агрохімікатів та стандартизацію всіх виробничих процесів, що об'єктивно знизить класичну цінову конкурентоспроможність українського дешевого зерна на внутрішньому європейському ринку.

Висновки до розділу 3

Узагальнюючи матеріали третього розділу, варто наголосити, що стратегічним імперативом для виживання та розвитку аграрного сектору України є безальтернативний перехід від сировинної моделі експорту до реалізації

продукції з високою доданою вартістю. Показник 2025 року, коли частка переробленої продукції вперше перевищила 20% від загального обсягу агроекспорту, свідчить про успішний старт цієї трансформації. Подальше розширення експортного потенціалу неможливе без глибокої географічної диверсифікації (на ринки Азії, Африки та Близького Сходу) та повної імплементації жорстких екологічних стандартів Європейського зеленого курсу (Green Deal). Сценарне моделювання доводить, що повоєнне відновлення та набуття повноправного членства в ЄС вимагатиме масштабних інвестицій (понад 37 млрд доларів США) та неминуче супроводжуватиметься короткостроковим виробничим шоком через здорожчання собівартості продукції. Проте саме ця інституційна та технологічна модернізація стане єдиним шляхом до довгострокової конкурентоспроможності галузі.

ВИСНОВКИ

Аграрний сектор залишається фундаментом національної економіки, забезпечивши у 2025 році близько 56% усього товарного експорту України. Попри загальне зниження експортної виручки на 2,15 млрд дол. США порівняно з попереднім роком, галузь продемонструвала високу адаптивність, залишаючись головним джерелом валютних надходжень. Частка АПК у загальній структурі експорту стабільно тримається на рівні понад 55%, що підтверджує стратегічну роль сектору в умовах воєнного стану.

Торговельні відносини з Європейським Союзом у 2025–2026 роках перейшли у фазу прагматичного протекціонізму. Завершення дії режиму повної лібералізації (АТМ) та запровадження механізму «екстреного гальма» призвело до скорочення агроекспорту до ЄС на 17%, а частка європейського ринку в структурі поставок вперше за три роки впала нижче 50%. Найбільшого удару зазнав сектор пшениці, де фізичні обсяги експорту до ЄС скоротилися з 6,34 млн тонн до лише 1,3 млн тонн.

Водночас спостерігається якісна трансформація вітчизняного експорту: перехід від сировинної моделі до продукції з високою доданою вартістю. У 2025 році частка переробленої продукції вперше перевищила 20% від усіх аграрних поставок, досягнувши рекордних 4,4 млрд дол. США. Оновлена торговельна угода з ЄС стимулює цей тренд, суттєво розширивши безмитні квоти на готові товари: на мед у 5,8 раза, на цукор у 5 разів, на ячмінну крупу та шрот у 4,3 раза.

Олійний комплекс довів свою статусність як найбільш стійкий сегмент агробізнесу. Соняшникова олія зберегла позицію товару №1, згенерувавши 5,22 млрд дол. США валютної виручки. Особливим проривом 2026 року став сектор ріпакової олії, експорт якої за два місяці зріс до 102 млн дол. США порівняно з лише 3 млн дол. США за аналогічний період минулого року, що свідчить про інтенсивний розвиток внутрішньої переробки.

У рослинництві формується стійкий інтерес до нішевих та бобових культур, які стають інструментом управління ризиками. Вирощування технічних

конопель демонструє рентабельність до 183,8%, а олійний льон та бобові дозволяють фермерам заощаджувати на добривах та адаптуватися до кліматичних змін. Однак реалізація цього потенціалу жорстко обмежена логістичними витратами та необхідністю суворої відповідності стандартам Green Deal та системі TRACES NT.

Стратегічні перспективи галузі пов'язані з масштабним відновленням, яке потребує щонайменше 37 млрд дол. США інвестицій протягом наступного десятиліття. Сценарне моделювання показує, що набуття членства в ЄС принесе стабільність, але супроводжуватиметься короткостроковим шоком через зростання собівартості продукції внаслідок впровадження жорстких екологічних та санітарних норм. Таким чином, конкурентоспроможність України в майбутньому залежатиме не від кількості вирощеного зерна, а від глибини його технологічної переробки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (дата звернення: 10.04.2026).
2. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 10.04.2026).
3. Закон України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» від 18.05.2017 № 2042-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-19> (дата звернення: 15.04.2026).
4. Закон України «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів» від 06.12.2018 № 2639-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2639-19> (дата звернення: 02.05.2026).
5. Закон України «Про ветеринарну медицину та благополуччя тварин» від 04.02.2021 № 1206-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1206-20> (дата звернення: 03.05.2026).
6. Регламент (ЄС) № 2017/625 Європейського Парламенту та Ради від 15 березня 2017 року про офіційний контроль та інші офіційні заходи. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/UK/TXT/?uri=CELEX:32017R0625>
7. Регламент (ЄС) № 1169/2011 Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2011 року щодо надання споживачам інформації про харчові продукти. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011R1169>
8. Рішення Європейського Парламенту та Ради № 3/2025 щодо автономних торговельних заходів (АТМ) для України (впровадження тарифних квот та механізму «екстреного гальма»). Брюссель, 2025.
9. Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 р. № 1066-р.
10. Національна експортна стратегія України до 2030 року / Міністерство

економіки України. Київ, 2025. URL: <https://www.me.gov.ua>

11. Мельник Т. М. Розвиток міжнародної торгівлі в системі міжнародних економічних відносин: оцінка експортного потенціалу. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 47. С. 15–22.

12. Соловійов М. І. Експортний потенціал аграрного сектора в умовах відкритої економіки: безальтернативність розвитку. Агросвіт. 2024. № 5. С. 34–41.

13. Грановська В. Г. Багатовекторна система методичних підходів до визначення рівня конкурентоспроможності аграрних підприємств. Економіка АПК. 2023. № 9. С. 55–63.

14. Норт Д. Інститути, інституційна зміна та функціонування економіки / пер. з англ. Київ: Основи, 2000. 198 с.

15. Очікуване виробництво сільськогосподарської продукції в Україні у 2025 році та прогноз на 2026 рік / Ю. О. Лупенко, О. М. Нечипоренко, Д. В. Людвенко та ін. ; за ред. Ю. О. Лупенка, О. М. Нечипоренка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2025. 32 с.

16. Підсумки аграрного експорту 2025 року та переорієнтація ринків: аналітична доповідь / Міністерство аграрної політики та продовольства України. Київ, 2026. URL: <https://minagro.gov.ua>

17. Інфляційний звіт. Січень 2026 року / Національний банк України. Київ : НБУ, 2026. 48 с.

18. Економіка сільського господарства у 2025–2026 роках: макроекономічні підсумки та перспективи / Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД). Київ, 2026.

19. Вплив тарифних квот ЄС та механізму «екстреного гальма» на експорт України та європейських споживачів / Центр досліджень продовольства та землекористування KSE Institute. Київ, 2025.

20. Огляд аграрного експорту України за I квартал 2026 року: автомобільна логістика та форвардні контракти / Аналітичний звіт компанії Spike Brokers. Київ, 2026.

21. Ринок бобових культур: глобальні тренди та місце України в сталому агровиробництві / Аналітичний звіт Rabobank. 2025.

22. Черчель В. Агрономічні обмеження розширення площ під соняшником та оптимізація сівозміни в Україні. Вісник аграрної науки. 2025. № 2. С. 12–18.

23. Звіт про діяльність Експортно-кредитного агентства (ЕКА) за I квартал 2026 року / ПрАТ «Експортно-кредитне агентство». Київ, 2026. URL: <https://eca.gov.ua>

24. Аналітика експорту продукції АПК за 2025 рік: виклики логістики та маржинальності / Український клуб аграрного бізнесу (УКАБ). Київ, 2026.

25. Стан імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у сфері сільського господарства за 2025 рік / Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції. Київ, 2026.

26. Впровадження платформи TRACES NT та електронної фітосанітарної сертифікації в Україні / Держпродспоживслужба України. URL: <https://dpss.gov.ua> (дата звернення: 12.05.2026).

27. Логістичні виклики та ринок меду у 2026 році. Інтерв'ю генерального директора компанії Beehive. АгроПортал. 2026. URL: <https://agroportal.ua>

28. Європейський зелений курс (European Green Deal) та стратегія «Від ферми до виделки» (Farm to Fork): виклики адаптації для агробізнесу. Брюссель : Європейська Комісія, 2020.

29. Моделювання наслідків інтеграції аграрного сектора України до ЄС (застосування моделі AGMEMOD) / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Київ, 2025.

30. Повоєнне відновлення України: фінансові потреби аграрного сектора (оцінки URC 2022 та оновлення 2025 року). Лугано–Київ, 2025.

31. Перспективи ринку нішевих культур: рентабельність технічних конопель та олійного льону в Україні. Пропозиція. 2025. № 11. С. 44–48.

32. Олійний комплекс України у 2025–2026 роках: перехід від експорту сировини до продукції глибокої переробки. АПК-Інформ. 2026. № 3. С. 10–14.

33. Криза перевиробництва у вітчизняному овочівництві восени 2025 року:

причини та економічні наслідки. Агроном. 2025. № 12. С. 22–27.

34. Розвиток промислового тваринництва в Україні: експортні рекорди галузі птахівництва у 2026 році. Тваринництво сьогодні. 2026. № 1. С. 8–15.

35. Диверсифікація експорту агропродукції України на ринки Близького Сходу, Африки та Азії: підсумки 2025 року. Економічна правда. 2026. 15 лют.

36. Державна підтримка переробної промисловості: гранти, пільгове кредитування «5-7-9 %» та субсидії у 2025–2026 роках / Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua>

37. Функціонування Українського морського коридору: динаміка та структура експортних вантажів АПК у 2024–2025 роках / Адміністрація морських портів України. Одеса, 2026.